

Dnesek

ROČNÍK II.

V PRAZE 20. LISTOPADU 1947

CENA Kčs 3.50

Tragédia jednej strany

Dr JÁN ŽÁK

Za železnou oponou

EVŽEN ERDÉLY

Domluvíme se?

FRANTIŠEK LOUBAL

Zlín - synthesa socialismu a demokracie?

BOH. BÍLEK

Osvětím

Dr JAROSLAV DRÁBEK

Za slušné volby

JÍŘÍ ZHOR

Morová rána v politickém životě

Studentstvo schůzuj — Už to není pravda? — Odborové organizace — Klasická zbraň — Kdo se lépe osvědčil? — Náměstí Budovatelů — O pasu a číslicích

KOLOBĚŽKY

kovové s brzdou, na balonech, s niklovými řidítky, blatníky a stupačkou

za Kčs 450.—

dodá **RUDOLF PATÁK**, obchodní dům s hračkami,
PRAHA-KRÁL. VINOHRADY, ANGLICKÁ UL. 6.

Jedna z nejvýznačnějších knih letošního podzimu

LADISLAV STEHLÍK

ZEMĚ ZAMYŠLENÁ

Města, visky, hrady, statky a chaloupky jižních Čech vyvolávají v okouzleném a přemýšlejícím poutníku ozvěnu bohaté historické a kulturní minulosti jihočeského kraje.

*„Je to pohled vědoucí i lyricky okouzlený, intuitivní i vědecky dokumentární. V době, kdy se k nám se všech stran zase hrnou cizí koncepce duchovní i formální, je radostno si přečíst tuto bohatou knihu, která ukazuje, jak je nutno znát kraj s největší možnou podrobností, nežli básníku kraj po-
kěhán.“*

FR. GÖTZ

Dílo, vycházející v náročné grafické úpravě, je vyzdobeno 42 perokresbami malíře ALOISE MORAVCE, tištěnými druhou barvou.

Kniha má 384 stran a stojí brožovaná 120 Kčs a vázaná 145 Kčs.

Dodá každý knihkupec.

FR. BOROVÝ

OBSAH DNEŠKA Č. 33: Dr FRANTIŠEK KAFKA: Slovensko v přirodě. — BOHUMIL HÁLEK: Pokloňme se zimské práci. — Dr JAROSLAV DRÁBEK: Osvětím. — OWEN LATTIMORE: Československo - křižovatka Evropy. JOSEF HUDEC: O dvou velikých projektech. — KÁREL KŘEPINSKÝ: Sokolství a socialismus. — ANTONÍN HORSKÝ: Židé mezi námi. — Společnost přátel mládeže. — Přepych. — Proč mlčí. — Projev hostí. — Jen za sebe. — Co je dokumentární film.

Dnesek

VDÁVÁ SDRUŽENÍ KULTURNÍCH ORGANISACÍ

VYCHÁZÍ TÝDNĚ VE ČTVRTEK

REDAKCE A ADMINISTRACE PRAHA I, NÁRODNÍ TR. 9

Telefon číslo 390-51 až 54. — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622. — Nevyžádané rukopisy se nevracejí. — Předplatné na rok Kčs 168.—, na půl roku Kčs 84.—, na čtvrt roku Kčs 42.—, jednotlivá čísla Kčs 3.50. — Dohledací pošt. úřad Praha 25. — Odpovědný zástupce listu redaktor Ed. Valenta. — Tiskne Melantrich, Praha II, Václavské nám. 38.

řídí Ferd. Peroutka

Tragédia jednej strany

Azda ešte nie je všetko stratené! Obroda je pri dobrej vôli a pri dobrom rozume vždy možná. O čo vlastne ide?

Ide o slovenskú demokratickú stranu, a o našu demokraciu, ktorá mala byť demokratickou stranou zachránená. Takto a nie inak vyznel mandát a o to išlo i ľudom, ktorí stranu zakladali.

O počiatkoch strany nie je mnoho známe, známa je však dobrá snaha jej zakladateľov. Táto snaha mala bez pochyby na zreteli československú demokraciu ako svoj hlavný a posledný cieľ.

Zlý začiatok

Chybou pri zakladaní DS, ktorá dnes vychádza najaivo, bola úzkoprkosť, exkluzívnosť, keď nepoviememo egoizmus úzkeho kruhu pôvodných zakladateľov. Títo ľudia si neuvedomili v plnej miere úlohu, pred ktorou stáli. Je to divné tým viac, že živelnosť a dynamiku hnutia, ktorému mali títo politici robiť hrádzu, videli pred sebou počas dramatických chvíľ za povstania. Nie je treba prepokladať, že títo ľudia, čiastočne s veľkými osobnými ambíciami, chceli už vtedy robiť komunistickej strane štatistov a »kerenštinu«. Avšak aký bol ich postup voči skutočnosti, ktorá im tvrdo stála zoči-voči každý deň — hneď od počiatku? Alebo dôverujúc prílišne v svoje sily alebo z iného veľkého omylu robili títo politikovia pravý opak toho, čo robíť mali a čo politická prezieravosť diktovala.

Miesto toho, aby sa snažili stavať demokratické hnutie na čo najširšej, najľudovejšej bázi, miesto toho, aby úplne vedome prifaňovali do novej demokratickej strany katolíkov, o ktorých sa strana raz nevyhnutne musela opierať, zužovali títo ľudia svoju politickú a stranickú základňu na starých, dobrých a známych evanjelických politikov. Dopredu dostal sa iba úzky kruh ľudí. Miesto prirodzeného rozširovania dochádzalo k zužovaniu politickej bázi budúcej demokratickej reprezentatívnej strany Slovenska. Záujem veci diktoval šírku, egoistický záujem diktoval obmedzenosť. Táto úzka skupina neuvažovala vôbec o tom, že v záujme veci bolo by pre spoľahlivých ľudí lepšie ustúpiť do pozadia a hľadať nových ľudí — katolíkov, čistých, akého-takého demokratického vyznania. Výhovorka, že ich nebolo alebo nie je dodnes je pláná; takých, akých treba nieta ani medzi evanjelikmi; ináč by sme neboli tam, kde sme dnes. Ak mohla katolícka strana poskytnúť nových ľudí, mohla evanjelická strana poskytnúť iba staré mená (ktoré nemohly vyvolať entuziazmus), politikov z povolania, chytrákov, ktorí skôr a ľahšie ako iní vytušili zmenu v prospech starej československej myšlienky, hospodárskych egoistov, slovom ľudí príliš a dobre známych, vôbec nie zásadovitých a verných. Neznáme mená boli by tu bývaly lepšie ako mená známe. Stará vedúca skupina DS, zdá sa, ani si neúčhla k vyššej politike, k poznaniu, že skutočná politika sa nemusí robiť iba na poverenických a poslanceckých kreslách, na predsedníckych a čestných miestach. Pre ľudí s demokratickou vierou, s dobrým úmyslom, prezieravosťou a politickým myslením je dostatok iných vlivných, regulačných, klúčových, ideove-kryštalizačných miest. Je isté, že takýto postup, ktorý jedine možno nazvať politickým, znamenal by pre týchto rutínovaných politikov obetovanie osobnej prestíže, osobné ústupky voči myšlienke.

Je to prípad, ktorý sa v politike často stáva. Nestáva sa však často v politike slovenskej. A nedošlo k nemu ani v DS. Tam došli uplatnenia všetky legitímne i nelegitím-

ne osobné ambície, každý — akokoľvek spriaznený musel dojsť odmeny, ďalekí i blízki príbuzní, starí i noví známi. Kruh bol a ostával úzkym. Pre osoby zabudlo sa v DS na princípy, na politiku, budúcnosť, pre stromy sa zabudlo na les, na podrast a hlavne na vichricu.

Volby a noví ľudia

Je len prirodzené, že táto nevyhovujúca zostava očakávala s obavami chvíľu, kedy mala byť jej reprezentačnosť, poť. nereprezentačnosť vystavená kritickej skúške. Z obyčajných obáv o politické miesta došlo s blížiacimi sa voľbami k vážnemu poplachu. Každý vo vedení bol ochotný vyjednávať s tými, ktorí tvrdili, že DS iba vážny nedostatok: nedostatok katolíckeho zastúpenia vo vedení. Tento nedostatok bol tak do očí bijúci, že sa musel vymstiť tým, ktorí ho zanedbali, musel sa vymstiť strane i našej demokracii. Tesne pred voľbami nebolo času na výber; tlak z vonku a neistota vo vnútri strany bola príliš veľká, aby výber nových osôb mohol byť uvážení z každého hľadiska, aby príberanie nových ľudí postupovalo integrálne s pôvodnými ideami strany, aby noví ľudia neboli slabínami, ale posilami pre stranu a demokraciu.

DS však potrebovala na svoju stranu katolíkov — demokratov a republikánov bezpodmienečných, bezvýhradných; »demokrati« s výhradami, ktorí idú s DS iba zatiaľ, iba za určitých podmienok, sú na príťaž strane, ktorá alebo bude prísne demokratickou, alebo zahynie.

Strana, ktorá má pre Slovensko zachrániť toľko demokracie, koľko sa len dá, musí byť bez chyby, bez príťaže, bez vedľajších cieľov a zreteľov. Demokracia musí byť cieľom hlavným a suverénnym.

Preto dalo sa očakávať, že noví ľudia, ktorí podľa oficiálnej teorie zaistili víťazstvo DS vo voľbách, budú vystavení najprísnejšej skúške. Na Slovensku bolo i povedľa komunistov viac ľudí, ktorí s úzkosťou, obavami a veľmi kriticky prijímali nových ľudí a novú politiku DS, ktorá s nimi nejakým spôsobom súvisela. Uťahnutie sa mnohých opravdových demokratov z politickej scény DS, zmena písania v »Čase« sú faktá, ktoré s predošlým iste súvisely. DS sa dala na cestu, ktorú mnohí demokrati považovali za rútenie sa do neznáma, za cestu, ktorá sa diala bez potrebnej prezieravosti a zodpovednosti. K tvrdej sražke so skutočnosťou tu muselo dojsť.

Dnešná slovenská kríza, ktorá nebude vyriešená ani utvorením nového Sboru poverenikov, je krízou DS. A táto kríza DS nie je ničím iným ako sražkou romantických nacionalistických ilúzií, konzervatívneho ducha »Národných novín« z rokov 90. minulého storočia, s novou neúprosťou skutočnosťou tohoto storočia, reprezentovanou komunistickým pojatím demokracie. Komunistickej koncepcii demokracie nestačí čeliť konzervatívnu formou demokracie, tobôž »obohatenou« o nejaké ďalšie príviesky a princípy, na ktorých sa zakladal minulý režim na Slovensku. Ak v tom smere nenajde DS priamu a primeranejšiu protivu, zahynie sama a s ňou demokracia na Slovensku.

Personálna politika DS bola zlá od začiatku do konca a katolícke krídlo za ukázalo skutočnou Achillovou pätou strany. Nepredvídať jeho pád bolo politickým analfabetizmom od ľudí, ktorí toto krídlo forsírovali, i od tých, ktorí jeho etablovanie v strane na koniec prijali ako definitívnu štruktúru strany. Zbavenie sa týchto ľudí nebude ústupom demokracie; ústupom demokracie bolo skôr prijatie týchto ľudí do strany, ani nie tak prijatie osôb ako prijatie ich princíпов, ku ktorým sa títo ľudia verejne priznávali.

Chyby

Vyššie sme sa zmienili o oficiálnej teorii v DS, ktorá tvrdí, že a) nové katolícke krídlo (ktorého existencia sa v strane často popiera) sa zaslúžilo o víťazstvo vo voľbách, b) pre DS nebolo inej politiky ako tej, ktorú DS po celý čas sledovala.

Naproti tomu je na Slovensku mnoho demokratov, ktorí sú tej mienky, že predvolebná agitácia, voľby samotné i ďalšia politika DS dala sa budovať na celkom iných heslách, a poveďme hneď demokratickejších, ako tie, na ktorých sa skutočne zakladala. Slovenský volič, berúc ho tak, akým v dobe pred voľbami a vo voľbách samotných bol, nemal inú možnosť ako hlasovať protikomunisticky. Viedlo by príliš ďaleko dokazovať túto tézu podrobnejším sociologickým a sociopsychickým rozborom. Dá sa to dnes a dalo sa to aj pred voľbami prinajmenej aspoň predpokladať. A tu bola veľká šanca, ktorú podľa našej mienky DS nevyužila a ak, tak iba vo veľmi malej miere. Úplne bez ohľadu na to, aké bolo skutočné smýšľanie slovenských voličov pred voľbami, t. j. jeho psychologické stanovisko — vedomé i nevedomé — k minulému režimu, k nacionalizmu, CSR, k Čechom, k SSSR a ČA, k skutočnému režimu po oslobodení — ba práve na tomto základe a s tou veľkou výhodou, že DS toto stanovisko, ako každý iný, dobre poznala, mala postaviť DS všetky predvolebné heslá, celé svoje volebné víťazstvo a celú svoju politiku na celkom iný základ, mala ju postaviť úplne do svetla boja demokracie a komunizmu. Všetky ostatné a vedľajšie momenty, ktoré účinkovali v pozadí, nesmely byť v žiadnom prípade pripustené, aby hraly hlavnú úlohu, aby sa stali otázkou politickou, volebnými heslami, otázkou volebného mandátu a povolebnej politiky DS.

Čo urobila DS vo voľbách, bolo parafrázou a výsmechom, niekedy až znevážením samotného demokratického názvu strany. Miesto demokratického prifaňovalo sa do strany vedome, bezstarostne, bez ohľadu na líniu a budúcnosť všetko nedemokratické, nízke, pudové, zastaralé a jalové. Jej volebné heslá, prejavy, agitácia, predstavovali to najhoršie, čo sa na vonkovských politických tribúnach vôbec povedalo. A to všetko v mene »demokratickej strany«! Z vedľajších otázok, ktoré s demokraciou mali veľmi málo spoločného, staly sa otázkou hlavné, smernice záväzné. To, s čím demokracia a demokratické strany majú iba mlčky počítať, to, čo je im dovolené najvyššou utilitaristicky využiť, t. j. ľudská nevedomosť, nižšie pudy, rôzne motivované nenávisti, náboženské rozbroje, nacionalizmus, náboženstvo samotné, nemalo nikdy vyjsť na povrch, tobôž nesmelo sa stať, aby ktorákoľvek politická strana tieto elementy nejakým spôsobom podporovala.

V tomto bode spočíva veľká chyba DS. Berúc za dané protikomunistický postoj slovenských voličov, mala a mohla DS vedome a skoro bez rizika prejsť k vyššej politike, ktorá je jedine slučiteľná s demokraciou a s demokratickým menom strany, t. j. k politike výchovnej, k politike, ktorá pozdvihuje voliča k porozumeniu aktuálnych politických problémov a neponecháva ho v starých tradičných predsudkoch, omyloch, príchylnostiach, atď. Kritéria demokracie a demokratickej politiky sú veľmi prísne, nemožno s nimi sostupovať k ľudu v každom čase a bez rizika. Naším stanoviskom je, že DS tak mohla a mala vzhľadom na veľkú zodpovednosť k sebe, k národu i k demokracii na Slovensku urobiť. V nových pomeroch medzinárodných, v novej CSR, ktorá musí ostať Masarykovou a Benešovou a ktorej Slovensko musí byť integračnou časťou, nie je možná na Slovensku strana iná ako striktné demokratická po stránke osôb, politiky, propagandy a celkového charakteru strany.

DS neuvážila dobre hranice možného a nemožného. Katolícka, konzervatívna politika nepašuje do 20. storočia a do susedstva SSSR. Politika provokácii nie je pozitívnu politikou. Výroky proti komunizmu, podporované

často heslom »Za Boha a za národ«, nemožno ani s hľadiská ďalšieho demokratického vývoja Slovenska akceptovať za heslá prípustné. Od určitého okamžiku zreteľne chýbala demokratickej strane jasná pokroková línia, koreniaca v opravdovej demokracii, jej politika stala sa viac negativistickou ako pozitívnu, jej protikomunizmus stal sa primitívny a nedostačujúci na líniu: DS stala sa príliš nacionalistickou, aby mohla byť demokratickou, príliš katolíckou, aby mohla byť pokrokovou, príliš sviazaná s minulosťou, aby mohla úspešne čeliť budúcnosti.

Budúcnosť je v politike vždy dôležitejšia ako minulosť. DS dala vedome prednosť obhájeniu minulosti pred budovaním predpokladov pre budúcnosť, svoju i budúcnosť Slovenska. Strana a politika, ktorá nevyhovuje postulátom, vyplývajúcim z celkovej situácie a zo správneho pojmia demokracie, dáva iba možnosť a argumenty do rúk strán, ktoré nerešpektujú demokraciu po inej stránke.

DS nevypracovala žiadon nový demokratický

program.

Z nedostatku originálnych, prieborných a chytlavých hesiel, ktoré núkala prítomnosť, použila DS hesiel minulosti. V tomto sa najviac ukázalo, že DS nie je stranou novou.

Protikomunistické pocity slovenského ľudu boli dostatočne intenzívne a uvedomé, aby sa DS nemusela snižovať k politike, akú sledovala. Slovenské voličstvo nemalo inej možnosti, ako hlasovať na DS. Strana slobody nepredstavuje tak vážne nebezpečie (a nebola ním istotne vo voľbách, kde zasiahla príliš neskoro), aby sa DS nemohla odvážiť vyjsť s opravdovou demokratickou politikou, s demokratickými heslami výchovnými, ktoré by vedome posilovali v podstate demokratické presvedčenie slovenského človeka-voliča. U koreňa pohodlnej politiky vedúcich DS bola zásada »Istota je istota«. Najľahšou a najlacnejšou politikou je politika máš, politika ústupkov ľudu, robenie toho, čo si masy prajú.

V tom ohľade DS sotva robí viac ako jej úhlavný nepriateľ KSS. Kráča za ľuďom, poháňa ho, ale nevedie. Strach povedať slovenskému ľudu pravdu o minulosti, strach tlmočiť slovenskému ľudu demokratické stanovisko, ktoré jedine je slučiteľné s novým stavom, s novou demokratickou republikou, bol niekedy už tragickým rysom politiky DS. Kritické a fundamentálne revidovanie minulosti, smyslu našich najnovších dejín dialo sa za naprostej pasívnej rezistencie, odporu a nechuti DS. DS sa z nejakých dôvodov nechcela pozrieť pravde do očí a tlmočiť ju verejnosti; jedinou vedomou snahou DS boli pokusy zahľadiť celú minulosť, usmieriť protivy, udobriť princípálnych nepriateľov, sjednotiť čierne a biele, nezaujať stanovisko k Vajanského a hlasistickej koncepcii našich dejín, o ktoré v podstate ide, argumentovať, že všetko, čo sa robí, sa raz vymstí, nedopracovať sa pri tom žiadneho zásadného stanoviska — to bolo v pravde politika DS. Niet potom divu, že táto kritika a revízia previedla sa do všetkých dôsledkov bez DS a proti nej. Negácia vyvoláva iba negáciu. Takúto politiku nemožno kvalifikovať ináč ako selhanie strany, ktorá chcela byť demokratickou.

Najväčším previnením, akého sa títo »demokratickí politici« dopustili, bola

osudná nečinnosť, trpnosť,
bezstarostnosť,

vezenie sa na protikomunistickej vlne, ktoré charakterizuje dva roky činnosti DS.

Zpočiatku sa zdalo, že demokratická myšlienka v DS pokvitne, že myšlienky zviazať nad osobami. No, došlo k trpkému sklamaniu. V prvých fázach boli činné iba skupiny agrárnicke, evanjelicke, skupiny starých i mladých, ktorí pracovali za svojim osobným cieľom. Od doby, kedy významné miesta v strane prestali byť sporné, nastal klud, prestala organizačná práca, prestala všeobecná aktivita.

DS ako politická organizácia rozhodne nevyužila všetky možnosti, ktoré za danej situácie mala; veľké rezervy demokratických síl a osobností existujú mimo strany; strana je dnes organizačne skoro v rozklade. Vedenie neposkytuje členstvu myšlienku, ktorou by žilo a vyžívalo sa. O posledných a skutočných cieľoch strany i jednotlivých politikov panuje neistota, vzájomná nedôvera a podozrievanie, rovnako hore ako dole. Najtragickejší dôsledok nedostatku vodčej myšlienky — toho manka vo vedení je, že polovica členstva DS väzí myšlienkovú v ilegalite a v podzemí. Týmto ľuďom a ani ostatným nedala DS k stráveniu nový program, nedala mu základňu pre rozvíjanie a praktickú politiku. Miestne organizácie a jednotlivci — členovia DS bojujú svoj boj na vlastnú päsť, boj vopred skoro stratený, proti výbornej organizácii KSS, budovanej shora i zdola. Myšlienky, ktoré si kladie strana do programu nie sú podporované a sledované shora, pre členov a ani pre širšiu demokratickú verejnosť niet náznakov, že sa o demokraciu bojuje aj hore, že sa prinášajú obeť úmerné obetiam, prinášaným zdola. Členstvo stratí dôveru, pretože boje »hore« zďa sa byť bez rizika, bez útrap. Bez týchto garancií sotva pôjde členstvo ďalej ako vedenie, skôr naopak. Defaitizmus je chytľavý ako malomocenstvo. Aktivita, nálada a bojovnosť sa v členstve nikdy nepestovala, pravdepodobne preto, že tieto veci nie sú známe ani »hore«. Aj v tom ohľade nemohol byť osud DS iný, aký je.

»Päsť na päšť«

Z týchto zásadných dôvodov je dnešná politika DS neudržateľná, bortí sa, v strane sa uchycuje fatalizmus, defaitizmus, chaos a bezmocnosť. Chyba sa iste hľadá skôr v KSS ako v strane samotnej a v základoch, na ktorých stojí. Ničím, čo je tu na adresu DS povedané, nie je povedané, že komunisti sú bez viny na celkovej situácii, do akej sa DS a s ňou i celé Slovensko dostalo. Komunistom ide istotne o viac ako o čistou demokraciu, ide im o vládu »po svojom«. Preto ostáva ich pravda pravdou iba polovičnou — potiaľ, pokiaľ im ide skutočne o demokraciu. Druhá polovica ich pravdy je i z nášho hľadiska negatívna. Vzhľadom k DS ide len o to, aby demokraciu prijala DS do všetkých dôsledkov ako svoju ústrednú myšlienku a odhodila od seba všetko, čo demokratickým nie je.

Celú svoju pravdu neubrání DS proste preto, že ju ubrániť nemožno, nie len pred komunistami, ale ani pred skutočnými slovenskými demokratmi. Avšak odhliadnúc od skutočného obsahu vecí nebola obrana DS nikdy primeraná útokom, táto obrana nebola nikdy »päšťou na päšť«. Pozorovateľ mal vždy dojem matnosti, nesystematickosti, bojazlivosti, neúčinnosti, bezhlavosti, bezmyslenkovitosti a nezásadovosti. Bránil sa iba »čas«, a to frázoovitým, vypuklým a prehnaným písaním, za ktorým nič nestálo: žiadna akcia, žiadna manifestácia, žiadna schôdza, letáky, prehlásenia, protestné rezignácie povereníkov, ministrov; proste nič. Ani jedno mimoriadne vydanie »Času«, keď komunisti svojimi senzáciami zaplavovali Bratislavu.

Z toho môže mať pozorovateľ ľahko dojem, že ani v poslednej kríze nejde na strane DS o odpor zásadný, ale že demokratickí povereníci si spontánne a solidárne bránia svoje osobné pozície. V obrane o osobné pozície vedela sa DS niekedy obdivuhodným spôsobom sjednotiť a vydržať na svojom stanovisku za každú cenu. Na druhej strane ťažko možno najst prípad, kedy obrana DS bola tak jednotná vo veciach zásadných. Nejednotné vystupovanie reprezentantov DS na pôde pražskej vlády, parlamentu, vo Sbere povereníkov, prípadne v Slovenskej národnej rade a na fórach vnútrostraníckych je príznačné. O názorovej nejednotnosti medzi vedúcimi predstaviteľmi sa hovorí všade ako o faktách.

Jedna nezásadovitosť, ktorej sa dopustila DS ešte minulého roku, vymstila sa jej v dnešnej kríze. Pri tvorení Sboru povereníkov po voľbách ustúpila DS komunistom

v tom, že im prepustila predsedníctvo Sboru. Je isté, že v tomto bode bola by demokratickú stranu podporovala veľká väčšina verejnej mienky; netreba pripomínať, že DS tejto podpory vtedy práve tak, ako v mnohých iných prípadoch nevyužila. Komunistom umožnila tým, že ich predseda Sboru dnes celkom ústavným spôsobom podal rezignáciu (či už za svoju osobu alebo za celý Sbor, čo v každom prípade znamená utvorenie nového Sboru), a odvolával sa pri tom na parlamentné zvyklosti, ktoré pred tým KSS nerešpektovala a nárokovala si predsednícke miesto.

O b r o d a

Dnes — skoro možno povedať — umiera DS na tieto svoje slabiny. Nikto sa neodváža tvrdiť, že sa tak nedeje na škodu demokracie. Aby však bolo jasne na všetky strany: Nie demokracia mala udržať demokratickú stranu, ale demokratická strana mala udržať demokraciu na Slovensku. Solhala nie demokracia, ale DS. Demokracia na Slovensku musí byť zachovaná za každú cenu, DS v starej forme však zachovaná byť nemusí.

Hlavným antagonizmom, z ktorého prýští síla a plynie funkcia DS, nie je pomer Čechov a Slovákov, ako si to veľká časť vedenia vysvetľovala, ale pomer demokracie a komunizmu. DS musí prestať myslieť v nacionalistických koncepciách, ktoré, keď ide o všetko, sú nutne len druhoradé. Nie Slovákom, ale slovenskej demokracii hrozí zánik. Kto sa díva na Čechov ako na nepriateľov slovenských národných práv, ten je slepý voči dnešnému osudovému boju, potažne vyrovnávaniu sa demokracie s komunizmom.

Trvalé preorientovanie, prehodnotenie cieľov DS je tu nutné. Staré heslá je nutné náhradiť novými. Je treba si uvedomiť, že málo práv sa ujde národu, ktorý nemá demokracie. Demokratické práva sú tie najnárodnejšie práva každého ľudu a národa.

V úzkosti poznáva DS svojich priateľov — na českej strane. V minulosti viac razy a i počas poslednej krízy uchádzala sa DS o pomoc u českých demokratických strán. Tiebo faktá ospravedlňujú našu tézu do tej miery, že boj na viacerých frontoch ukazuje sa byť pre DS ne-realistický; vyčerpáva a odvracia pozornosť od hlavného boja, ktorým v celej ČSR nezbytné je komunizmus vs. demokracia. Sústreďenie boja na jeden front je tu viac ako žiaduce. Tomuto stanovisku dal vývoj už viackrát za pravdu, v poslednej kríze iba viac ako inokedy. Otázkou ostáva len, kedy tento poznatok so všetkými dôsledkami najde si cestu do vedenia DS a spôsobí nutnú revíziu jej doterajšieho stanoviska.

Bojom proti českým stranám, zoslabuje DS rezervy toho, čo Angličania priliehavo volajú »good will«, ktorá vzhľadom na boj o demokraciu na českej strane iste existuje. Demokracia v ČSR je nedeliteľná, vzájomná politická pomoc českých i slovenských demokratických strán sa podáva celkom logicky a prirodzene. Kto hreší proti tomuto postulátu, hreší na seba a na veci celku.

Dnes je DS bitá, bezmocná, bez vplyvu; je degradovaná na trpného činiteľa v slovenskej politike. Demokratická väčšina národa je bez primeranej ochrany, bez potrebného a použiteľného politického nástroja. Vďaka politike DS, ktorá nebola dostatočne demokratickou, a vďaka politike KSS, ktorá doteraz nebola vôbec demokratickou, balancuje Slovensko medzi dvoma extrémami: medzi demokraciou pravou a demokraciou ľavou. Demokracie skutočná nie je ešte ani na obzore.

Táto úvaha nechce byť v prvej rade kritikou demokratickej strany. V tomto prípade bolo by treba vyzdvihnúť i klady, ktoré táto strana sledovala. Skutočný vývoj však ukazuje, že tieto klady pravdepodobne neprevažujú záporny a že to sú práve tieto, ktoré viedly ku dnešnej kríze. Nám išlo v podstate o poukaz na tieto posledné

Dr Ján Žiák

poznámky

Za slušné volby

Volby jsou podle legálního kalendáře ještě daleko před námi, a přece už nyní žijeme v náladě typicky předvolební. Už ta je tak — eufemisticky a mírně řečeno — neukázněná a divoká, že se u nás množí počet lidí, kteří se budoucích voleb, správněji řečeno, volební kampaně, vážně obávají. Je dobře známo, že v jistých politických sekretariátech je už dlouho připravován a obhystán osklivý skandalisující materiál proti politickým odpurcům, materiál, kterého má být použito pro poslední chvíli, když už nebude možno jej vrátit. Z lidí, kteří se vynikajícím způsobem účastnili našeho odboje, mají být před špatně informovanou veřejností uděláni agenti gestapa a zrůdní zrádci svých politických spoluvěznů. Zsvěcenci vědí, že má být zneužito i materiál z říšskoněmeckých policejních archivů. Ze se chce manévrovatí vytvářenými věťami, falsifikáty, výpověďmi podezřelých individuí, již včera sloužili jedné policii a dnes slouží zase druhé — to všechno se ví, a jsou obavy nejen ze skandalisování odpurců, ale i z jejich násilného umlčování a vyřazování v poslední etapě volebního boje. Propaganda hrůzy, které tak rád užíval Goebbels, nezůstala bez následovníků. Možná, že se mnohými těmi věcmi v kuloárové šuškaně jen záměrně vyhrožuje, ale atmosféra, v které budou přisti volby, bude opravdu velmi nezdravá a nebezpečná. Bylo by proto v zájmu dobré pověstit naši demokracie a našeho národa, kdyby už nyní slušní lidé všech směrů i bezpartajní důrazně a důtklivě na všechny adresy prohlásili, že se ohražují proti takovým metodám boje. Ze nepřipustí, aby se naše poměry (užívám terminu, používaného před první světovou válkou) balkanisovaly. Bylo by vhodné, aby naše odbojové organizace i organizace v pravém smyslu slova nadstranícké, jako Sokol, už napřed používání takových metod volebních co nejostřeji odsoudily. Bylo by dobře, kdyby se slušní politikové všech politických stran veřejně distancovali od jistých záměrů některých partajnických sekretářů. Chceme-li zůstat státem demokratickým, musíme i po volbách jeden s druhým zase spolupracovat. Nacituhracství a skandalisování, lež a podvod jako prostředek politického boje, násili a klacek jako argument, to jsou metody bojové, které jsou v rozporu s naší národní tradicí. Myšlenka ať bojuje a myšlenkou. Odpurce odpurci ať nepedkládá důvody boje nízké a nečestné. Z našeho slovníku ani v nejlépejší šarvátko volebního klání ať nevymizí slovo: Slušnost.

Máme po převratu velmi dobře organizovanou státní osvětovou péči. Hle, úkol pro ni.

Není předčasné o těchto věcech mluvit a psát už dnes. Slušné volby budtež heslem všech skutečných demokratů této země. S občanskou kuráží hajme všichni slušnost, poctivost, solidnost a čistotu příštích voleb.

Jiř Z h o r

Studentstvo schůzují

Zase jsou studentské valné hromady. O trochu jiný obraz než loni. Poměrně zastoupení, trochu více klidu, trochu více dohodování; trochu posun — jak se říká — doprava. Ale vcelku to vypadá tak, jako by studentské valné hromady neměly nic jiného na starosti než zjišťovat, jak je která politická strana silná ve studentstvu, v jednotlivých spolecích a na fakultách; nic nového, co by člověk už tolikrát neslyšel z projevů politických stran, nic, co by už stokrát nečetl v ústředních orgánech politických stran. Nic, co by řeklo: teď uslyšíte akademickou mládež, mladé lidi, kteří si to v tom či onom představují jinak než staří. Nic, co by řeklo: mladí si podávají ruce přes hlavy starých.

A také nic, co by svědčilo o tom, že studenti mají nějaké vlastní zájmy, potřeby, bolesti. Ze — na příklad — mnozí špatně a drábo byli, že nemají přednášky, že se tisní v celých stěch na přednáškách. Ze — na příklad — by studenti potřebovali novou úpravu vysokoškolského studia. Kdyby člověk nehořoval čas od času se studenty soukromě, domníval by se, že studentstvo nemá jiné starosti, než čas od času pořádat valné hromady, kde se jako na vodoměru nebo elektroměru spočítá, která strana mezi studentstvem získává a která ztrácí.

A vysokoškolská posluchači opisují přednášky jako středověcí mnichové. Buď není papír nebo tiskárny mají mnoho práce. A stárnoucí člověk, dávno už ne student, dostane do

rukou agitací tisky, určené pro studenty. Svědčí o tom, že dnešní studentstvo má patrně hodně peněz, neboť před dávnými lety si nemohli studenti jen tak k valným hromadám ve spolecích dát na rotačkách vytisknout tiskoviny, které se — bohužel — podobají jako vejce vejci článkům v ústředních orgánech politických stran. Z valných hromad studentských zní jen monotonní, otrelý váleček českého partajnictví.

V. G.

Už to není pravda?

Když lidé čekali o tom, že britský rozhlas BBC má za sebou už čtvrt století, vzpomínali také, jak se za války poslouchal Londýn, jak to dalo práci zachytit někdy mezi podivným bubláním a šramotem trochu českých slov českých lidí z Londýna. Vzpomínali na tichý sled několika úderů; na harvu hlasu londýnských hlasatelů; ještě dnes by jejich hlas poznali mezi tisíci hlasy. A přece: jak je to už dávno! Bohužel to nebyl sen. Byla to skutečnost. Je bez počtu lidí, pro které tato skutečnost byla tak tvrdá, že na ni nezapomenou, co živi budou. — Ždá se však, že na světě je stále ještě dost lidí, pro které ani druhá světová válka nebyla dosti tvrdá, dosti těžká, dosti ničivá. — Po první světové válce, po 28. říjnu 1918 snad nikoho ani ve snu nenapadlo, že by se mohlo mluvit o další, nové světové válce. A když, pak jen teoreticky se připouštělo: tato válka ukázala jasně, kam by se dostalo lidstvo, kdyby připustilo novou, další takovou válku. A dnes? Na nlicích, na náměstích měst, které jsou poznamenány druhou světovou válkou, se prodávají naše i cizí noviny, ve kterých více méně jasněji se píše o třetí světové válce. Se zpravodajskou svědomitostí, vášnivě nebo objektivně, s vírou či nevírou, že by něco takového bylo možné, ale vždy tak nějak, jak by už lidstvo zapomnělo, že byla druhá světová válka, že byla těžká a dlouhá, že v ní zahynuly miliony lidí. Nejstrašnější název, jaký byl dán druhé světové válce je: válka zbytečná. Bylo ji možno předejít. Bylo možno zachránit tisíce a tisíce životů. Nikdy lidstvo by nepřišlo na myšlenku nové další války, kdyby přišli rychle nezapomínalo na válku předchozí. Mnozí lidé vzpomínají na nedávná léta a říkají: už to není pravda. Ne, byla to pravda, strašlivá pravda. A čím více si tuto pravdu budeme připomínat, tím lépe bude.

V. G.

Odborové organizace

K brněnskému sjezdu sociální demokracie poslala Ústřední rada odborů pozdravný projev, který připomíná zásluhy sociálně demokratických průkopníků, kteří u nás položili základy dělnickému odborovému hnutí; připomíná, že »soc. dem. odboráři vytvořili nejvýznamnější odborové organizace, které se staly hnací silou našeho sociálního pokroku a daly směr vývoji sociální politiky a sociálních poměrů u nás za poslední desetiletí.«

Tato zdravice odpovídá skutečnosti. Bylo to sociálně demokratické hnutí, které u nás vytvořilo dělnické odborové hnutí a pomáhala, aby si dobře ujasnilo svoje cíle, svoji taktiku a strategii. Nebyla to malicherná vytvořit z nepatrného počtu stoupenců, z drobných podpůrných a vzdělávacích dělnických spolků silné odborové organizace. Boj o samostatnost českých odborových organizací, který na počátku tohoto století vedl hlavně J. Steiner, přesahuje svým významem hranice jedné politické strany a odborového hnutí jednoho směru; byl součástí boje o národní a státní svobodu. Odborové hnutí, jak je vytvořila sociální demokracie, bylo v první republice, v prvních jejích letech silně rozrušeno roztrápkou ve straně. Celé odborové hnutí u nás bylo pak oslabeno tím, že téměř každá politická strana si založila své odborové organizace, které v některých případech přímo poškozovaly zájmy dělnictva, jak tomu bylo na př. u té organizace, kterou založila nebožka národní demokracie. I tak Odborové sdružení čs., spolupracující se soc. dem. stranou, zaujímal mezi estátními odborovými organizacemi místo čelné, ne-li vedoucí. Zejména posl. A. Hamplovi se podařilo najít zdravý a dobrý poměr mezi odborovou organizací a politickou stranou. Dovedl bystře a jasně realizovat, co patří odborové organizaci a co patří politické straně.

V mnohem by mohli a měli jít odboráři z ÚRO do školy k A. Hamplovi. Už také proto, že mají možnost, o kterých se A. Hamplovi a jeho spolupracovníkům ani nesnilo. ÚRO, ROH dostaly do vinku to, po čem dlouho a marně toužili odboráři: jednotu odborového hnutí. A s touto jednotou dostalo Revoluční odborové hnutí další možnost: příznivou situaci. Jednotné odborové hnutí může jednat a vládnout

kteřá chce jistě dát pracujícím, co jejich je. Že to nepůjde hned, je jasné. Není zázraka v politice a není zázraka ani v odborové politice. Revoluční odborové hnutí dostalo do vínku velký kapitál, velké možnosti a také velké úkoly. Nezdá se však, že by si toho bylo vždy plně vědomo. Je-li nespokojenost s ROH, s ÚRO, nelze to svádět jen na reakci, jak se často dělá. Je přirozené, že reakce se nesmíří se socialismem, a že reakce nebude vyznavačem silného a jednotného odborového hnutí. Ale nespokojenost, a to nemalá, je s ÚRO a ROH i mezi těmi, které jen velmi povrchní člověk hází do pytle označeného reakce. Pravice žila a bude žít z chyb levic. Nespokojenci s jednotou odborového hnutí budou žít z chyb, kterých se dopouští ÚRO. Projevuje se to i tím, co bychom mohli nazvat odborářská únava. Nezáměm o odborovou práci. To je skutečnost, kterou sotva kdo v ÚRO, v ROH popře. Důvodů je mnoho.

Jednotné odborové hnutí nenašlo svůj jasný, upřímný poměr k politickým stranám. Je přirozené, že svoje sympatie k nim nebude rozvažovat přesně podle posledních volebních výsledků. Ale volby do závodních rad neposílily jednotu odborového hnutí. Jednotné odborové hnutí je příliš velkou mocí o sobě, aby svůj osud svazovat s tím či oním politickým proudem. Z ÚRO vyšlo dosti projevů, které jeho členové považují za — mírně řečeno — nevhodné. A palác ÚRO na náměstí Budovatelů nadělal mezi pracujícími víc zlé krve, než si v ÚRO myslí. ÚRO, ROH dnes, ani v dohledné době nepotřebují paláců. Potřebuje lepší organizaci, potřebuje zdravou decentralizaci, která umožní uvést jeho administrativní a osobní náklady v soulad s jeho skutečnou prací. ÚRO, ROH má dosti svých úkolů na poli ryze odborářském, než aby usilovalo o to, aby bylo i mocí politickou.

Jedním z velkých úkolů jednotného odborového hnutí je: zvýšení výroby. To je úkol docela nový. Kdysi se odborové organizace nemusily starat o tuto otázku. Rozhodování o ní bylo v jiných rukou. Dnes zvýšení výroby, zlevnění výroby, zdokonalení výroby je základní otázkou pracujících. Dostud daleko nejeme tam, kde být máme. Tu má jednotná odborová organizace před sebou velké úkoly na dlouhou řadu let, neboť není to jen tak snadné vychovávat lidi k novému poměru k práci, znárodnit nejen podniky, ale znárodnit také duše pracujících, aby cítili, že je to jejich závod, že je to jejich výroba, že je to kus jejich života a osudu. Bude to hodné práce a těžká práce. Daleko pohodlnější je prohlášovat, že »neručíme za klid v továrnách«. Nic není snadnější než dnes šířit neklid. Neklid proti komu? Proti vládě, proti parlamentu? Nic není snazšího, než radikální projevy. Obtížnější je vykládat lidem, že musí více přidat v práci a méně žádat, že socialismus si uskutečnime jen sami, svoji prací, že bude takový, jak na to stačíme.

Odborové hnutí má za sebou u nás dlouhou minulost. Není potřebí mnoho dokazovat pracujícím, co pro ně může znamenat silné, jednotné odborové hnutí. Má-li být jednotné, musí se v něm nějak slušně porovnat lidé různých politických názorů. Nebezpečí jednotnému odborovému hnutí nehrozí dnes ani tak zvenčí, jako zevnitř. V. G.

Klasická zbraň

Zpráva z Lake Success hovoří o sporu, jak má být definována atomová puma a do jaké kategorie zbraní má být pojata. Podle amerického návrhu jsou klasické zbraně všechny zbraně, s výjimkou atomové pumy a zbraní na hromadné ničení. Podle sovětského názoru nutno i atomovou pumu i jiné hromadné ničící zbraně označit za klasické. — Až dosud slovo klasický vyvolávalo docela jiné představy. Je pravda, že výbuch atomové pumy v Hirošimě a Nagasaki bude velmi důležitým letopočtem v dějinách lidské civilizace a kultury. Navrhoval-li kdosi, aby rek, ve kterém James Watt dostal privilej na svoje zlepšení ohňového stroje, byl prohlášen za počátek nového věku, novověku, je docela možné, že jednou přijde někdo — a daleko větším právem — s návrhem, aby první dny, kdy byly provedeny praktické zkoušky s atomovou pumou, byly považovány za počátek nového údobí v životě lidstva. Počáteční datum bychom tedy měli. Nesnáž je jen v tom, že nevíme, co bude následovat. Je možné, že začal nový věk, neboť byla objevena a spoutána nová energie: energie rozbitých atomů, která jednou nahradí naftu a hydrocentrály, která změní motory v letadlech, autech, i v tramvajích; je však také možné, začal se věk, ve kterém se lidstvo vrátí do pravěku. K jeskynnímu životu. K životu v zemích, kde velká města

se promění v ssutiny, které léta budou dýchat mlčivým zářením, které pomalu zastavuje život v lidech. Nedávno už vyšla reportáž o tom, jak bude vypadat příští atomová válka. Zajímavá tím, že je kladena do doby velmi blízké. Zajímavá tím, že na několika desítkách milionů lidských životů v ní nezáleží. A zajímavá i tím, že vítězové v této válce poznávají, že dnes ve válkách není vítězů, že jsou jen poražení, že i tato příští válka bude — jako byla už nazývána první světová válka — zbytečnou. Nic nerozřeší, nic nevytvoří, zato však zničí lidstvo tak, že mu zbude jen cesta do pravěku, do jeskyní. Operace u Bikini byla nazvána křížovátkou. Opravdu: lidstvo udělalo tak klasickou zbraň, že se dovede zabít samo, s celou svou kulturou a civilizací. A třebaže tato klasická zbraň vytvořila věda a technika, třebaže této klasické zbraně užijí vojáci, ponese odpovědnost za vše, co pak bude následovat, politikové a státníci, novináři i prostí lidé z ulice, demagogové i vychovatelé. Je sporné, má-li lidstvo právo na sebevraždu. Lidé chtějí žít právem svého zrození, právem své tonhy po plném, jasném, lidském životě. Z některých klasických staveb zůstaly jen trosky. Dospěje-li lidstvo k tomu, že vstoupí v činnost klasické zbraně, atomové pumy, zůstane ze stavby lidské civilizace a kultury daleko méně, než zůstalo v Římě a v Řecku. Jsou to neutěšené vyhlídky. Ale někdy prospěje, ví-li nemocný, jak je to s ním vážné. V. G.

politika

E. Erdély (Londýn)

Za železnou oponou

Proslulý americký časopis »New York Herald Tribune« se rozhodl vyšetřit evropské poměry svými vlastními lidmi, reportéry, kteří pracují v Paříži. Popud k tomuto šetření vyšel z námitek, které byly vzneseny z různých stran proti Marshallově plánu. Úkolem reportérů bylo předně zjistit, jaký vliv a jakou skutečnou moc vykonává komunistická strana za železnou oponou, v zemích jako jsou Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Jugoslavie, Finsko, Polsko, Rakousko a ČSR. Do Československa přišli pánové Russell Hill z New Yorku a William Attwood z Paříže, poslední je znám jako veliký znalec řeči. Pobyli v republice dva měsíce, v srpnu a září, a nyní vyšla jejich společná zpráva, velmi obsáhlá a důkladná, která má šest pokračování. Měli nespočet rozhovorů s různými činiteli v Československu, mezi jiným i s min. předsedou Gottwaldem. Celkem vzato musíme uznat, že jejich zpráva je objektivní. Proto se pokusíme jí zde reprodukovat aspoň částečně.

Všichni reportéři »New York Herald Tribune« zjistili, že ve východní Evropě vliv komunistické strany stále roste a že po hospodářské stránce se země, které navštívili, stále více zapojují na sovětské hospodářství. Vzniká zde jakási obdoba Marshallova plánu, která rozdělení světa na dvě části ještě více zdůrazňuje. Bylo by však přes to mylné se domnívat, že sjednocení východního bloku jest hotovou věcí. Ve Finsku a Československu zjistili reportéři namnoze poměry, které jim spíše připomínaly Ameriku než Sovětský svaz. Dále se zmiňují, že mluvili s ministrem Masarykem, mužem, který kdysi pracoval v pittsburské železárně a pak se s dcerou majitele oženil. Ve Finsku a Československu obdrželi američtí reportéři vísa bez jakýchkoliv obtíží a ve Finsku, ČSR, Maďarsku a Rakousku zjistili, že se tam prodávají cizozemské noviny v novinářských stáncích úplně volně. Hospodářsky usilují tyto země, jak jsme již poznamenali, o nezávislost a vyloučení západního kapitálu. Takové poměry našli ve všech zemích, které navštívili. Finsko, Maďarsko a ČSR prodávají však více než polovinu vyvezeného zboží do západních zemí.

Co se týče moci a vlivu komunistické strany, zjistili američtí reportéři, že v ČSR, Polsku a Maďarsku je moc komunistické strany větší, než by podle výsledku parlamentních voleb být měla. Maďarský komunistický předák odpověděl v této souvislosti na přímou otázku Mr. Russella: »Ano, máme větší vliv a moc než nám přísluší, ale my také tvrději pracujeme.« To zčásti vysvětluje jejich úspěchy. S výjimkou Finska a ČSR nepoznaly jmenované národy nikdy svobody, a tak se jí nyní opájejí. Co se týče ovládnutí těchto států Ruskem, nejsou američtí reportéři o tom zcela přesvědčeni, aspoň nikde nezjistili, že by se byl vykonával nátlak ozbrojenou mocí. Počet ruských vojáků v jmenovaných zemích odhadují na 600.000 až 700.000 mužů, neuvádějí však žádné prameny, které by tento počet ospravedlnily. V Jugoslávii, ČSR a Finsku nezjistili ruské vojáky vůbec. V ruském pásmu Německa činí počet ruských vojsk asi 250.000 mužů. Nieméně nemůže být tvrzeno, že by se ruská armáda vměšovala do vnitřních záležitostí osvobozených zemí. S jako spolehlivou a jim odanou armádou počítají Rusové jedině s armádou jugoslávskou, ti ostatní přicházejí v případě válečného konfliktu i v úvahu jedině jako policejní sbory pro účely okupační.

Velice zajímavé je, jakým způsobem se dívali američtí reportéři na komunistické metody na cestě k uchopení moci. Podle nich to vypadá takto: nejdříve je pro ně (rozuměj komunisty) nutno dostat do rukou ministerstva vnitra, spravedlnosti a národní obrany, která tvoří klíčová mocenská postavení. To je první fáze a může sloužit jako vzor i pro jiné země. Je to fáze legality, po níž období boje teprve následuje. Proto se musí nejdříve veškeré jiné politické strany a činitele co nejvíce zastrašit, aby upustili od samostatných politických projevů, a parlament se stal povolným nástrojem. Dále je nutno zavést tiskovou cenzuru. Pak přijde druhá fáze: oposice se podezřívá z velezrádných paktů, hospodářské sabotáže, začne zatýkáni oposičních vůdců a strany se potlačí. To se děje však tak, že zůstanou navenek existovat dále, ponejvíce pod stejným jménem, pod kterým byly zakázány. Slouží reklamním účelům komunistické strany a klamání veřejnosti.

Jak to vypadá ve skutečnosti? Je pravda, že komunisté mají s výjimkou Finska a Rakouska ministerstvo vnitra ve všech jmenovaných zemích. Ministerstvo spravedlnosti nemají nikde a není jisto, zda mají ministerstva národní obrany v Polsku a Československu. V ČSR a Maďarsku neexistují ryze komunistické vlády, ačkoliv je pravdou, že komunistická strana v těchto zemích docíluje stále nových úspěchů. »Ale mužové, jako Jan Masaryk.« praví američtí reportéři, »mají nadále dosti nezávislého vlivu.« Nikde se nepodařilo zastrašit nekomunistické strany, tisková cenzura existuje jen v Polsku, v ostatních zemích je zakázána pouze kritika sovětské politiky a jejich method.

Co činí komunisty tak silnými? Je dlužno si všimnout několika věcí. S výjimkou ČSR a Finska panovala ve všech zemích hrozná korupce, v Polsku a Maďarsku nebyla provedena pozemková reforma, která by nasýtila hlad sedláků po půdě. Není proto divu, že komunistický program strhl v těchto zemích hladový proletariát. Všude ovšem působila přítomnost sovětských vojsk, v ČSR volili mnozí lidé komunisty z vděčnosti k Rudé armádě, která Čechy osvobodila, a z obdivu k rudým partyzánům, kteří tvořili předvoj odboje proti nenáviděným nacistům.

Co dělá oposice, ptáme se nyní. V Praze prohlásil mladý sociální demokrat na otázku, proč není komunistou: »Vím, že jsme také marxisté, vím, že na papíře máme stejný program, ale nemohu být nikdy komunistou, protože vím, že bych pak pracoval pro jinou zem a nikoliv pro svou vlast.« Tentýž názor slyšeli reportéři

i jinde, mimo v Jugoslávii, kde se žádná oposice netrpí. Všichni tito lidé věří v znárodnění a socialisaci, ale chtějí sami vést svou zemi.

Reportéři se přesvědčili, že katolická církev je velkou mocí v Polsku a na Slovensku, avšak proti tomu stojí veliká moc socialistů v západních krajinách Československa. Reportéři pak pokračují: »Dějí se pokusy rozleptat socialistické strany a pak je pohlit. Socialisté jsou rozštěpeni na různá křídla, pravá a levá, ale vždy se jim podaří nebezpečí nějak přežít. Dilemma tkví v tom, že na hospodářském poli jsou nuceni spolupracovat s komunisty, ale přes to chtějí zůstat samotní. Když jsou zcela nezávislí, obviňují je komunisté ze zrady na zájmech pracujících tříd, když spolupracují s komunisty úplně, hrozí jim, že budou jimi pohlčeni. Klement Gottwald pravil o tom Rusel Hillovi: »Jsem přesvědčen, že vývojem dospějeme k utvoření jednotné dělnické strany.« V ČSR bojují sociální demokrati těžce, aby znovu získali ztracený vliv v odborářském hnutí.

O tom, co se má rozumět občanskou svobodou ve východní Evropě, nebylo se reportérům po návratu do Paříže možno lehce dohodnout. Jeden z nich se vyjádřil takto: »Připadá mi to, jako kdybych měl napsat statut občanských svobod amerických černochů. Tito mohou také svobodně volit, na příklad ve státě Vermont, ale netroufají si na něco podobného ani pomyslet ve státě Mississippi. Podobně je tomu ve východní Evropě. Jsou země, kde nehrozí nebezpečí neoprávněného zatčení, ale jsou země, kde něco jako svobodu nenalezeme ani s lupou.«

Nakonec se dohodli reportéři v tom směru, že občanské svobody neexistují všude tam, kde již před válkou existovaly diktatury. Prakticky vzato, nebyla svoboda omezena v ČSR, Finsku a Rakousku, svoboda náboženská zůstala zachována všude. Moc politické policie, která zde existuje, je omezena statečnými soudci, a tisková svoboda existuje i v Maďarsku. Okrajové státy nejsou tak zcela sovětské, jak se má zato. Policejní stát a jeho prakse může existovat jedině tam, kde s ní komunisté mohou nakládat a užívat neomezeně, a kde národ proti tomu neklade odpor.

Šest z těchto osmi zemí spěje vstříc hospodářské revoluci, která pozmění způsob jejich dosavadního života. Jen Finsko a Rakousko tvoří zde výjimku. Hlavní znaky této revoluce jsou nacionalisace, pozemková reforma, rozvinutí zanedbaných krajin a oblastí, vyloučení cizího kapitálu a státem kontrolovaný obchod. Postup této revoluce není ve všech zemích stejný. V ČSR, Polsku a Maďarsku se syndikátní a kooperativní zřízení celkem se soukromím vyrovnává. V Československu nacionalisovali asi dvě třetiny, ale podrželi společenskou strukturu v hospodářství, aby co možná vyloučili byrokracii (retained the corporate structure of the economy). Rozdíl je jedině v tom, že akcie má nyní stát a nikoliv jednotlivec. Charakteristickým zjevem je dále okolnost, že se výstavba zemí děje bez pomoci cizího, amerického kapitálu, ačkoliv by tyto země americkou pomoc rády přijaly.

ČSR je jediná zem z těchto osmi zemí, která vyrábí stroje a nástroje ve větším množství, a mohla by proto industrialisaci východních zemí velmi prospět, ale její strojní zařízení je zastaralé a nezbytné suroviny musí dovážet z ciziny. Dříve se tak dělo ponejvíce z Německa, ale dnes je nuceno Československo nakupovat v Anglii a Americe, což vede k tomu, že čs. obchod s těmito zeměmi je velmi pasivní. Pomoc UNRRA ve výši 270 mil. dolarů byla pro hospodářství velmi vítána, ale dnes je již na obzoru dolarová krize, která nákup zboží ze západu znemožní.

Reportéři dospívají k následujícímu úsudku: »Dvě věci jsou jasné: 1. evropské státy potřebují k své výstavbě nezbytně cizí pomoci; 2. Rusko tuto pomoc po-

skytnout nemůže. Rusko může sice pomoci a trochu zmírnit nedostatek potravin, ale průmyslové zařízení, nutné k obnově Evropy, může dodat jen Amerika. Zboží to se pak musí zaplatit v dolárech.« Tak vypadá podle mínění reportérů situace v zemích, které se nezúčastní Marshallova plánu.

Co je tedy cílem americké politiky v těchto končinách Evropy? »Zabránit komunismu, aby se zde ujal trvale moci,« prohlašují reportéři otevřeně. Proto se budou podporovat a povzbuzovat všechny antikomunistické živly a neposkytne se pomoc žádné komunistické vládě, nebo takové, která jako komunistická vypadá. Do této skupiny zařazují i ČSR. Reportéři jsou toho názoru, že americká diplomacie nemá potřebných prostředků, aby cíle dosáhla. Uvádějí v souvislosti s tím data o personálním obsazení amerických vyslanectví v Praze a Varšavě. Personál amerického vyslanectví v Praze činí 70 Američanů a 90 Čechů, ve Varšavě je 88 Američanů a 186 Poláků. Velice dlužno litovat, že teprve v létě tohoto roku bylo možno zřídit v Bratislavě americký vicekonsulát, ačkoliv význam Bratislavy přesahuje daleko přes hranice země. Američané nehovoří jazykem zemí, v kterých jsou akreditováni. Proto se nemohou stýkat s domácími lidmi. Mnoho je také míst, kde se s nimi stýkat nemohou, protože to policie domácím lidem nedovoluje. To všechno přispívá k tomu, že Američané nejsou o ruských záměrech a jejich diplomacie v příslušných zemích informováni. V Sofii na příklad nevydrží Američané ani informační kancelář, takže jim lidé nemohou podat zprávy, a když, tak jediné takové, které jsou oficiální.

V závěru praví reportéři, že podle jejich mínění usiluje ve všech jmenovaných zemích komunistická strana o totální vládu, ačkoliv v žádné ze zmíněných zemí nemá majoritu. V ČSR se držela komunistická strana dosud zpět, a cítí se proto omezena ve volnosti akce. Klement Gottwald prohlásil, v písemném podání k reportérům Hilkoovi a Attwoodovi, že »absolutní komunistická většina jest v příštích volbách v zájmu země a celého československého lidu nutná a potřebná, a bude jí pravděpodobně dosaženo.«

Podle Marshallova plánu obdrží Německo prostředky k znovuvýstavbě a bude mít tak přednost před zeměmi, které se plánu nezúčastní, jako Polsko a Československo. Tak by tomu ovšem nebylo, kdyby obě země nebyly bývaly donuceny se účastí na plánu zřici. Budiž zdůrazněno, že komunisté v některých těchto zemích veřejné mínění neovládají. Americký nezájem by však vedl k tomu, že by se komunisté absolutní vlády velmi brzo zmocnili.

K tomu jim bude dobrou zámlinkou hospodářské zhroutení, které následkem neúčasti Ameriky bude brzo následovat.

Domluvíme se?

Ant. Zápotocký na můj otevřený list mi odpověděl. Ovšem jsem v jedné nevýhodě, že mi mohl odpovědět i rozhlasem i tiskem, a já mám k odpovědi zatím jen tisk. Doufejme, že jednou v demokracii dospějeme tak daleko, že si stoupneme k mikrofonu oba a budeme debatovat. O posluchače v takovém případě by věru nemusel mít rozhlas obav.

Konstatuji, že mi odpověděl slušně a bez hněvu. I to je v dnešní době co říci. Ale neodpověděl mi jako koncentráčník, nýbrž spíše jako předseda ÚRO, a neodpověděl na všechno. A tak si myslím, že na téhle linii se těžko domluvíme. Dekonce mně vytýká, že já chápu práci koncentrácky. Prosím čtenáře, aby si znova pře-

četli můj dopis; uvidí, že právě já jsem vytýkám, že hrozil práci v dolech více koncentrácky než socialisticky.

A tu jsem u jádra celého nedorozumění. Ant. Zápotocký, který o mně říká, že jsem propadl demokratickému demokratismu a načichl nesprávným názorem na práci, rozlišuje asi práci horší a lepší. Kdežto já tvrdím, že socialistovi není jedna práce horší, druhá lepší, ale že každému jeho práce, které se vyučil anebo ke které se vyškoli a zvolil si ji za svůj životní úkol, musí být smyslem života, životním posláním. Kdo vidí ve své práci něco, co mu ztrpčuje život, tedy nepochopil smyslu práce a ani života. Podle mého názoru ten, kdo se vyučil (vyškoli) na př. lékařem, musí poctivě plnit toto poslání, a kdo se vyučil uhlokokem, musí plnit poctivě zase toto poslání. A kdo to plní, tedy jsou si životně rovnocenní. Není přece možno poslat uhlokokopa, aby dělal lékaře, a lékaře, aby dělal uhlokokopa, a to ani z trestu ne (ovšem z trestu bez zákona).

Rozumím-li dobře vývodům Ant. Zápotockého, pro něho tato zásada neplatí. Myslí si, máme-li moc lékařů, tedy je posleme jako přebytečné do dolů, a to ani ne za trest (jak chtěl a ještě chce trestat zaměstnance ONV Praha-jih, a to jen proto, že bouřili proti ÚRO), nýbrž z nutné potřeby. Kam by poslal uhlokokopy, kdyby jich bylo nadbytek a v některém školném zaměstnání byl nedostatek, neříká. Zedník, znalý manuální práce, jistě se v dolech lépe uplatní než úředník, který se musí v těch dolech teprve manuální práci učit.

My musíme však výkon ve všem organisovat tak, aby každý byl na svém místě a mohl se tam bez velkých obtíží uplatnit. Pro mne není práce galejemi, proto také jsem nikomu manuální práci nehrozil. Jen pro lenocha a povaleče, kterého soud pošle do donucovací pracovny, je práce trestem, ale i tam ho chceme správnému chápání práce naučit.

Ant. Zápotocký jako předseda ÚRO chce bránit odborové hnutí proti rozbiječským snahám. To mu nezalívám, naopak bych mu zazlívával, kdyby tak nečinil. Souhlasím, že odborová organizace je na to, aby pomáhala, ale všem stejně a bez rozdílu. Souhlasím, že vystoupením z ÚRO si veřejní zaměstnanci nepomohou, ale spíše pohorší, ale tvrdím, že se musí veřejní zaměstnanci svými činovníky v ÚRO snažit ze všech sil o to, aby byly právě tam zájmy veřejných zaměstnanců respektovány. Ale zase je mezi námi oběma rozdíl v metodě. Já bych mezi ty nespokojené zaměstnance ONV Praha-jih šel a pohovořil bych s nimi o té jejich roztrpčenosti. Snad platí pro nás pro všechny, že demokracie je diskuse. Neplatí-li to pro předsedu anebo i vedení ÚRO, pak bych toho upřímně litoval, ale pak bych je velmi pěkně prosil, aby se demokracií neoháněli. Ale předseda ÚRO nešel mezi ty nespokojené členy, aspoň mi na tuto část otevřeného dopisu neodpověděl, nýbrž hrozí nespokojencům dále:

»Nebudeme ničit jejich existenci. Dáme jim však příležitost, aby šli na doly a aby zvýšením produktivity práce a vyšším výkonem se přičinili o to, aby státním a veřejným zaměstnancům nemusely být dávány jejich nedostatečné výpomoci, ale aby jejich platy mohly být definitivně upraveny.«

Jako ironie by to snad bylo dobré, ale v ústech zákonodárce, který spolupracuje na zákonech a má tedy dbát také, aby byly plněny, to neobstojí. Myslím, že žádné závodní radě předseda ÚRO, když chtěli úpravu platů, neřekl: Běžte nejdříve do dolů a tam zvýšeným výkonem vydělejte si na svou platovou úpravu. Tedy s touhle logikou bychom daleko nepřišli.

Lituji, že ani ve svém nitru mi nedává předseda ÚRO za pravdu. Snad to ani nemyslí tak zle, jak to vypadá. Kvituji, že dovedl promluvit do duše a ostře i jiným kategoriím ÚRO, ale práci za trest pohrozil jen nespokojencům z řad veřejných zaměstnanců.

Při této příležitosti rozhovořil se předseda ÚRO také o těžkostech restrikce ve veřejných službách. Prý proto tím není možno hnout, že nikdo nechce jít k jiné práci. Je to pravda, ale tato pravda je jen částečná. Já tvrdím, že má se z veřejných úřadů vrátit ke svému původnímu zaměstnání ten, kdož od něho odešel a šel do veřejných služeb, kde velmi mnozí dělají jen zbytečné těžkosti. Mohl bych posloužit příklady, kdy lidé vyučení řemeslné anebo podobné práci sedí u ONV za hodinovou mzdu, placenou ze silnic, tedy vlastně na černo, ale jsou dělání dokonce vedoucími jakéhosi tajného protokolu, ač snad ani pořádně nevědí, co to protokol je, neřku-li tajný, o čem sám nevím, proč si ho ten předseda ONV zavedl — je to totiž v okrese, kde mají komunisté přes 51%. Kdyby se předseda ÚRO a vedení ÚRO postavilo za požadavek, který zastávám já, že z veřejných služeb se musí vrátit ke svému původnímu povolání, kdo nemá pro veřejnou službu kvalifikaci, byla by restrikce už dávno provedena, a to pro celek úspěšně. Ale poněvadž se to chce řešit politicky a nikoliv odborně, nemůžeme tím hnout. Mohl bych posloužit doklady, kdy lidé strany předsedy ÚRO navrhovali na povýšení na vrchní rady osoby, které měly jen měšťanskou školu a o právu neměly vůbec ponětí. Zůstalo jen při návrhu, a dnes není ve veřejné službě ani ten navrhovaný a ve veřejné funkci ani ten navrhovatel. Oba si zatím strana určitým způsobem vyřídila. Tak je to, milý bratře Antonine Zápotocký!

A ještě několik slov o té práci. Ty se domníváš, že já podceňuji práci manuální a ty duševní. Já se domnívám, že ty vlastně podceňuješ obojí. Já nikoliv. Já při svém studiu i povolání dělal manuální práci, a to zemědělskou, a to všechnu, ať mi řekneš kteroukoliv. Od kydání hnoje až po orbu a kosení anebo mlácení cepem. Ještě dnes se milerád postavím v této práci každému, i když mi již také přibýlo dosti na letech. A říkám ti, že jsem tu práci dělal — ještě před rokem i ve své nynější, ba dřívější vyšší funkci než dnešní — rád, a to bez fotografování a filmové aktuality. Jen moje kancelář a vesnice, kde jsem na rodném statku po smrti bratrasedláka pracoval, o tom věděla. A říkám ti, že když se otevře jaro, trhá to mnou a rád bych utekl z úřadu ven do polí, stoupl za pluh a oral a oral, a přitom dýchal půdu probouzející se jarní přírody. Víš, jaký je to požitek? Tak já se dívám na práci manuální a takovou z ní mám radost. Nikdy bych tuto práci neznehodnotil a neurazil pohrůzkou, že někoho na ni pošlu za trest! A až půjdu jednou na odpočinek, dožiji-li se ho, tož bych si šel hejraději ještě na konec života zasedlatit, a přeji si jen, abych měl ještě tolik fyzické síly, abych tu práci zmohl ještě tak, aby mi byla takovou radostí jako v dobách mé plné fyzické síly. — V tom se snad liším já; podle svého »demokratický demokrat«, od tebe, demokratického komunisty!

Mně velmi záleží na poměru k práci a také na tom, co tou práci, ať je jakákoliv, kdo pro dobro druhých vykoná. Kdo se nenaučil manuální práci a vyškolil se v úředníka, toho bych nikdy a ani za trest bez zákona neposlal k manuální práci, poněvadž se domnívám, že by to nebyl celkový přínos pro blaho i ostatních, nýbrž škoda. Práci z trestu určí zákon, který tím postaví člověka jaksi mimo společnost. Kdežto když necháme každého občana pracovat v tom, čemu se naučil a co umí, a dáme mu za tu jeho poctivou práci poctivou odměnu, nebude ani nespokojenců u ONV Prahy ani jinde. Pak nebudeš muset ani ty vyhrožovat prací jako trestem bez ohledu na zákony a já se nebudu muset s tebou domlouvat ani jako koncentráčník s koncentráčníkem a ani jako veřejný zaměstnanec s předsedou ÚRO a ani jako veřejný činovník s veřejným činovníkem.

Už jenom

František Loubal

národní hospodář

Bohumil Bílek

Zlín - synthesa socialismu a demokracie?

(Reportáž o Zlíně IV.)

... Podaří-li se vám najít správnou, pravdivou a životnou synthesu socialismu a demokracie, pomohli jste republice... Je vždycky třeba vidět situaci jasně a umět se za poznanou pravdu plně a odpovědně postavit, bez postranních myšlenek...

Z poselství presidenta republiky k XXI. sjezdu čs. sociální demokracie, zveřejněnému 15. listopadu 1947.

Vyprávěl inženýr: Zavola jsem předsedu závodní rady a vyložil mu, že továrna musí propustit 500 lidí. Není dost objednávek. Zástupce dělnictva se tázal: A co ta velká objednávka z Jižní Ameriky? — Nemůžeme ji přijmout, cenové kalkulace nám to nedovolují. — Mohu vidět ty kalkulace? — Prosím. — Předseda závodní rady je dlouho studoval. Pak řekl: A kdyby dělníci slevili desetinu ze svých mezd, jen při práci pro tuto objednávku, mohli byste ji přijmout? — Ano. — Pokusím se tedy souduhu přesvědčit.

Přesvědčil je. Solidarita dělníků mezi sebou umožnila, že žádný z oněch 500 přebytečných lidí nebyl propuštěn. Solidarita dělníků s ředitelstvem závodu umožnila, že se závod dostal přes krizi poměrně rychle. Byla to rozumná politika. Pak přišly normální objednávky za obvyklé ceny. Proto jsme z desetiprocentní slevy na mzdě při oné jihoamerické objednávce mohli pět procent dělníkům zase dát. I to byla rozumná politika. Udrželi jsme morálku v závodě na dobré výši. Potud vyprávění ve zkratce. Následoval asi tento dialog:

Který závod to byl? — Rourovna Alberta Hahna v Bohumíně. — To je dnes znárodněné. — Ano. Šlo o jednorázovou dohodu školeného komunisty, který byl dvakrát ilegálně v Moskvě, s vedením kapitalistického podniku. — Kdy se to stalo? — V roce 1936. — Promiňte, pane inženýre, ale, no, rád bych věděl, proč mi to vyprávíte v listopadu 1947? — Protože tím dělníkem byl Josef Kijonka, dnešní předseda podnikové rady ve Zlíně.

Velká moc v rukou jednoho člověka

Mocným mužem ve Zlíně je podnikový ředitel. Ještě mocnějším je předseda podnikové rady. Dr. Ivan Holý nevyhrál všechny své dosavadní hlavní kampaně. Dělník Josef Kijonka ze svých podstatných tažení vyhrál snad všechny.

Odpůrci socialismu se bojí mnohdy víc dělníka Kijonky než dr. Holého. Socialisté se radují: Hle, kolik moci má v naší osvobozené republice dělník! Hle, jak se ho reakce bojí!

Reportér se připojuje bez výhrad k radosti nad dělníkovou mocí. Jeho radost z bázně reakce se poněkud zkalila tím, že mezi lidmi, kteří mají z Josefa Kijonky strach, zjistil i upřímné levicové socialisty z řad sociálních demokratů, i slušné dělníky z řad národních socialistů, zejména v gumárnách, dva slušné lidovce a několik slušných lidí bez politické příslušnosti.

Politici přátelé Josefa Kijonky zdůrazňují, že tento muž, který zastupuje dělníky i jako člen představenstva generálního ředitelství čs. kožedělných a gumárenských závodů, rozumí politice i problémům hospodářským, ze-

jména výrobním. Reportér soudí, že tato charakteristika je správná.

Odpůrci komunismu označují Josefa Kijonku po straně za politického komisaře zlínského národního podniku. Reportér se nehodlá přit o tituly. Jisté je, že p. Kijonka má ve Zlíně význačné politické poslání. Někteří odpůrci komunismu tvrdí, že p. Kijonka je »člověk neznámého původu, neznámé národnosti, asi Šlonzák, který se dostal do Zlína neznámou odkud, který spadl s politických nebes, a který nikdy nebyl dělníkem«. Reportér si mohl ověřit, že p. Josef Kijonka je původem ze Slezska, že je rádným občanem republiky, že je národnosti české, že mluví přízvukem, který není daleko od přízvuku předsedy ústavodárného Národního shromáždění Josefa Davida (při méně slavnostních příležitostech), že býval před válkou v Bohumině, že byl učněm a pak »kvalifikovaným dělníkem v rourovně, a to dělníkem výkonným a pilným«, o čemž svědčí výrok jeho tehdejšího představeného, inženýra, jehož vyprávěním tato kapitola začala. Pan inženýr ještě svědčil o jednoznačném češtví Kijonky v politických akcích proti henleinovcům v letech 1934 až někdy 1938 v závodě, jehož dělnictvo bylo tehdy převážně české a úřednictvo německé.

Reportér nechápe, proč mu někteří lidé ve Zlíně, na pravici i na levici, lhali, a to i ve věcech, o nichž mohli vědět, že nebude příliš těžké je ověřit.

I vira je fakt

Odpůrci komunismu ve Zlíně ještě tvrdili, že četné akce, které provádí dr. Holý, vymyslí Josef Kijonka, že zas jiné akce, které — vymyslí dr. Holý — a nemůže je dobře provést jako poslanec a tím méně jako podnikový ředitel — provádí za něj Josef Kijonka — a že zas v jiných věcech »postupuje Josef Kijonka bez dr. Holého a někdy i proti němu«. Reportér neměl možnost tyto údaje prověřit. Zaznamenává je proto, že jsou ve Zlíně dosti rozšířeny; netvrdí tedy, že jde o skutečnost, avšak zjistil, že tak mnozí lidé skutečnost vidí — a soudí, že i to, o čem je mnoho lidí přesvědčeno, je třeba jako jejich přesvědčení zaznamenat. I psychická fakta jsou fakty — jen se zeptejte kteréhokoliv ministra financí, zda nemusí počítat i s pověrami, jen se zeptejte guvernéra Národní banky, zda směšná vira v lepší hodnotu kovových peněz není významnou skutečností ve vývoji čs. měny, jen se zeptejte ministra výživy, zda nesmyslné pověsti o hladu jsou pohnutkou šmeliny i u jinak slušných lidí, a zda takové pověsti nebyly ještě v září 1947 faktem tak důležitým, že byl s to ohrozit celý zásobovací plán v Čechách a na Moravě.

Opakujeme: mnozí lidé ve Zlíně jsou přesvědčeni, že podnikový ředitel nastrčí předsedu podnikové rady tam, kam nemůže nebo nechce dosáhnout sám.

Jen člověk zlé vůle bude s to vykombinovat nám z tohoto zjištění nějaké nařčení dr. Holého. Dám příklad:

Členové podnikové rady i podřízených rad závodních dosti často a vždy s hrdostí hovoří o

zlidštění práce

v národním podniku Baťa. Toto zlidštění spočívá podstatně v tom, že byli přidáni lidé na ona místa v pásové výrobě, na nichž se dělník nejvíce opotřebuje. Tak v jednom stadiu výroby kožené boty je třeba »oklepávat« okraj podrážky. Toto oklepávání provádí stroj. Oklepávač, který botu ke stroji rukama přidržuje, musí vydržet mnoho hodin rychlých, ostrých úderů, takže se mu po několika měsících práce někdy třesou ruce ještě večer, když chce dát žíci polévku do úst — anebo když chce pohlédit ženu.

Nesporné zlidštění je v tom, že se na oklepávači dnes žádá menší výkon, a že se po určité době přesune k jiné práci.

Jiná, velmi namáhavá práce, je cvikání — tedy zatímní »stehování« svršků ke spódkům, což zase provádí stroj — drátěnými stehy, které se později, až se svršek připev-

ní ručním či strojovým šitím anebo klínici atd. k podrážce, zase vyjmou, tak jako švadlena vytahuje zatímní stehy po řádném sešití šatů nebo prádla. Až do revoluce bylo v dílně průměrně sto lidí, z toho dva cvikaři, a ježto celá dílna mívala, velmi zhruba, tak tisíc párů bot denního výkonu, odcvikal jeden cvikař asi tisíc bot levých a druhý tisíc bot pravých. Dnes jsou cvikaři tři, denní jejich výkon je tedy jen dvě třetiny předválečného. Hle, zlidštění práce, řekla závodní rada, po nich to opakovali někteří členové ředitelství, pak závodní rozhlas, pak propagační tisk, a nakonec snad většina dělnictva. Je třeba zaznamenat další psychický fakt: Velké množství ve Zlíně je přesvědčeno, že se závodním radám podařilo zlidštit práci v pásové výrobě, zejména u cvikařů, atd.

Běžící pás — kam běží?

Dalším snad hlavním důkazem pro toto přesvědčení je skutečnost, že před válkou byl předpoklad, ne všude stejný, tisíc bot denně, a že dnes je asi devět set, a že v dílně bylo, zas jen velmi zhruba, asi sto lidí, a že dnes jich je asi sto dvacet.

Vypočítat přesná čísla je obtížné, protože každý druh bot vyžaduje jiný způsob práce a jiný počet lidí, a proto, že ne každá parta pracuje stejně dobře a stejně rychle. Ale i kdybychom zjistili, že uvedené hrubé odhady náhodou docela přesně souhlasí se skutečným průměrem — vyjádřila by se poměrem těchto čísel míra zlidštění práce u Baťů?

Dělníci, pokud jsem s nimi mluvil, věří většinou, že tomu tak je. Josefu Kijonkovi a jeho spolupracovníkům — ne komunistickým, nýbrž především odborářským — se tedy podařilo tento názor vštípit do mysli značného počtu dělníků.

Někteří ředitelé a členové technické rady soudí jinak: »Kruh (tak říkají u Baťů běžícímu pásu), se řídí rychlostí nejslabšího článku. Před válkou bývaly kruhy rychlé, střední a začátečnické. Dnes rychlý dělník často zahálí a chuděrky se stále ještě potí.« — Přes zlidštění, které provedly závodní rady? — »Právě proto.«

Jak je to možné?

»Kruh není vyvážen«

»Bývali dva cvikaři po pěti stech párech, dnes jsou tři o tři sta třiceti; tím výkonnost cvikařů klesla velmi podstatně pod výkonnostní průměr průmyslu, který není organizován pásově. Půjde-li to takhle dál, sníží se nám rapidně vývozní možnosti. Baťa vždy zvítězil a musí i dále vítězit také proto, že konkurenti nedovedou zorganizovat pásovou výrobu buď vůbec anebo ne tak výkonnou, jako bývala baťovská.« Více o tom bude možno poznat při studiu nejslavnějších konkurenčních bojů domácích i zahraničních: proč Baťa mohl ničit ševce, čím utahal svého nejnebezpečnějšího konkurenta doma, firmu Busi v Třebíči, a jak se to vlastně stalo, že pronikl do pěti dílů světa právě zlínský švec. Ještě je třeba připomenout, že běžící pás, který zorganizoval ještě Tomáš Baťa, v mnoha dílnách není pásem, nýbrž třeba radou drátěných klecí, z nichž dělník botu vyjme i po provedení svého jednoduchého výkonu ji zas na totéž nebo jiné místo klece vrátí.

Princip pásu ovšem zůstává:

Neustálý přísun práce k dělníkovi,

neustálý tlak na jeho výkonnost. Nepochází na scény, jež kdysi zkarikoval Chaplin, není — v theorii — tak ostrého tempa, které za starého režimu v téměř naprosto »spravedlivém« hněvu potíral T. Svatopluk v »Botostrojci«:

».... Ještě před rokem nebylo pásu v pravém slova smyslu... Byl tu i smích a vtip ještě, ba bylo možné i jablko sníst, hlavu povytáhnout, záda napřímít, tvář opláchnout, ruce umýt, údy narovnat. Před půl rokem byl tu již pás, pás, který běžel lině, polízal, vlekł se jako hlemýžď, pomaličku, sotva viditelně. A dnes, po roce, leží tu již pás, který vzdálenost od muže k muži popotáhne rázem

— a zastaví, a opět razem smýkne — a zastaví. Jedním smýknutím odnese ti botu. Jedním smýknutím ti práci přinese, Čeká — smýkne — a vše odnese. Je to tvrdá škola. Škola, která vstíjí člověku pojem vteriny, vryje do tváře — oči — zubů. A pás mlčí — přinese porci — porce čeká, je nemilosrdná, zvědavá... Antonín cítí tlukot pásu, cítí pot a to, jak vteriny jím prolízají od paty k hlavě, jak mu usedají v zátylí a jak malují kruhy po podlaze. Chvillemi se mu zdá, že již již splete šlápnutí na páku, že splete dorážení, že mu vše sklouzne, ujede, a že nakonec ještě sám se zapotácí, sklouzne, upadne přes nohu svého stroje. A konečně, že vše to sám opustí, odejde odtud pryč, že se na vše vykašle...

Dnes má dělník čas napřímít záda a povytáhnout hlavu. Neviděl jsem nikoho jíst jablko, ale čas na to měli. Neviděl jsem nikoho kouřit — již proto, že se v továrně ani v dílnách, ani na nádvoří kouřit nesmí. V kancelářích se kouřit smí. Jistě se kouří i na chodcích (ony potupné rohy, v nichž bylo lidem vidět nohy a hlavu, ovšem již stavěny nejsou). Dnešní práce je jistě lidštější než byla, avšak — prosím vás, přátelé, nehněvejte se — lidská dosud není. Bude-li mi jednou znemožněno novinařit, a dostanu-li na vybranou jen dvě možnosti, pak požádám raději inž. Radu o to, aby mi dovolil kopat uhlí pod zemí, než abych zaklepal ve Zlíně u dr. Holeho s prosbou o zařazení k pásové výrobě.

Jednou, za války, na zvláštní pozvání britského rozhlasu, jsem studoval moderní továrnu u Glasgowu. 30.000 lidí v ní pracovalo na leteckých motorech Rolls Royce. Byla to opravdu moderní továrna — pozemek, na němž byla vybudována v r. 1944, byl v r. 1943 ještě loukou, na níž se pásly skotské krávy. Necht' mi dnes nikdo nevykládá o tom, že je při seriové výrobě zvlášť těžké zapracovat dělníka — z oněch 30.000 dělníků a dělnic bylo asi 4000 lidí kvalifikovaných: dělníků, modelářů, mistrů a inženýrů. Oněch 26.000 lidí před válkou továrnu zevnitř ani nevidělo — byli to holiči, cukráři, čišníci, učitelky, prodáváči, studentky atd. Pomocí jemných přístrojů, dobrých modelů a neobyčejně dobré organizace práce, zejména při postupné kontrole přesných výrobků — na nichž pak závisel úspěch války a životy mnoha pilotů — podali obrovské výkony. Při tom se nenadřeli tolik jako lidé u Baťů před válkou i dnes.

Nebylo výrobního pásu nebo košů, jimiž by správa závodu anebo závodní rada vnucovala dělníkům rytmus práce. Byly koše, dva prosté koše na vozičku. Dělník nebo dělnice vyňali svou součást z prvního koše, provedli na ní svůj úkon, a vložili ji do druhého koše tak rychle, jak chtěli a stáli.

Uznávám, seriová výroba je přece jenom odlišnější než výrobek jediného typu motoru. Žádný poznatek nelze přenášet mechanicky, ani poznatek ideový, ani technický. Přesto však je poznatek třeba zaznamenat:

Běžící pás není posledním slovem techniky.

Vraťme se k prostým vozičkám!

Takový návrat není ojedinělý: Za určitých okolností je pokrokem, ne reakcí. V jedné londýnské redakci jsem často obdivoval soustavu potrubní pošty z místnosti do místnosti, z poschodí do poschodí, z redakce do sazárny. Není to žádná novinka; Národní a universitní knihovna ve staroslavném Klementinu jí má také. — Když Američané zorganizovali v posledním roce války provoz lucemburské vysílačky, přesvědčili mne, že »soustava« několika šestnáctiletých kluků je za určitých okolností rychlejší a výkonnější než potrubní pošta.

Nepůjdeme do dalších podrobností — tady postačí říci, že jedním ze zcela nezbytných předpokladů nejslavnějších zlínských úspěchů byla poměrná vyváženost pásové výroby.

»Nemožné« požadavky

Co tomu říkají dělníci? Dva cvikaři přišli na členy závodní rady s požadavkem, aby směli dělat zase práci

všech tří cvikařů. Žádají ovšem, aby si mohli výtěžek onoho třetího cvikaře rozdělit mezi sebou. »Pane předsedo závodní rady,« tázal jsem se, »co tomu říkáte?« — »My jsme je odmítli,« řekl pan Duhajský, »to by nám pokazilo všechny naše normy.« — Rozhovoru byl přítomen jeden z mistrů. Byl rozhořčen stejně jako předseda závodní rady: Ne, to je nemožný požadavek, to nejde.

Jeden z ředitelů národního podniku Baťa má syna Jana. Jan chtěl létat. Školení stálo nějakých 15.000 Kčs. Táta řekl: dobře, já ti to dovolím, ale musíš si na to vydělat sám. Jan souhlasil a stal se loni, v osmnácti letech, nejmladším pilotem v republice. Pokud vím, studuje. Pokud vím, studování není zrovna výnosné. Jan šel o prázdninách pracovat do Baťova na šterkoviště. Nakládal šterk — a protože chtěl ještě jeti na zbytek prázdnin s děvčetem, a táta mu dal svolení, ne však peníze, pracoval ze sportu a z bujnosti dvě směny denně — šestnáct hodin. Jsem-li správně informován, šlo o úkolovou práci, takže nezbytný pokles výkonu v posledních hodinách nenesl podnik. Podnik neměl námitky, mladý sportovec vydělával 2500 Kčs týdně. Za dva týdny, tuším, mu to zatrhla závodní rada: To není možné, to by nám rozvrátilo pracovní morálku.

A pak, chlapcovo zdraví — »považte, my zlidšťujeme práci a on si bude pracovat šestnáct hodin denně«. Právě tento argument nesedí. Odpovědnost za osmnáctiletého chlapce má otec. A když otec, velmi zkušený závodní praktik, to synovi dovolí — smí to závodní rada zakázat? Kdyby byl Jan podal svůj rekordní výkon na brigádě, byl by se dostal do všech časopisů, a závodní rada by mu asi navrhla čestný odznak hrdiny práce. Protože však šel na vlastní pěst a za vlastním ziskem, kolektiv mu to zatrhla. Kdo má pravdu, vážení čtenáři? A kdo v onom prvním případě? Ti dva cvikaři nebo závodní rada?

Těžký bude úkol dělnických vůdců

Co těmto sporům říká ministerstvo sociální péče? Co závodní a podnikoví ředitelé v ostatním znárodněném průmyslu? Bylo by zajímavé znát jejich odpovědi. Avšak vliv konečný a rozhodující při těchto otázkách bude mít dělnická samospráva. Co tomu řeknou sami dělníci, co tomu řeknou odborářští vůdcové — a tedy prakticky ve Zlíně, co tomu řekne předseda Krajské odborové rady i podnikové rady Josef Kijonka. Velkou moc má Josef Kijonka a proto velkou odpovědnost na svých bedrech.

Formulujeme otázku: Dostaneme-li se jednou přístřením napětí mezi velmocemi a zhoršením bilance našeho zahraničního obchodu a jinými vlivy vysoké politiky a čistého i nečistého hospodářství do takové situace, že vývoz bot našeho znárodněného průmyslu bude možný jen po podstatném snížení cen, budou dělníci, a hlavně, budou dělničtí vůdci ochotni opustit některé vymoženosti, jichž si po revoluci dobyli?

S Josefem Kijonkou jsem až dosud nikdy nemluvil. Když jsem zhruba tutéž otázku dal panu Duhajskému, předsedovi zlínského závodní rady, vykládal dlouho a naprosto správně o nutnosti zvýšit technickou úroveň strojů. Reportér soudí, že je správné a je krásné, že se dělnické hnutí od někdejších strojborců dostalo k poměru tak rozumnému, že si strojů váží, že v nich vidí přátele, že je milují. Je správné, když dělník pochopí význam racionalisace, když přijme Turčicovu metodu a prostě všechno, co neškodí zdraví a zvyšuje výkon. To dovede jen dělník uvědomělý.

Není ovšem projevem uvědomění, když někdo vletí po hlavě a bez rozmyslu do druhého extrému, když věří jen ve stroje a ne v lidskou součinnost se strojem. Dokud nebude možné vhodit do nějakého stroje na jednom konci kůži, plátno a tkaničky, a vytáhnout z druhé konce hotový pár bot, dotud bude člověk za strojem stejně důležitý jako stroj.

Když jsem na pana Duhajského naléhal: A kdyby příznivý vývoj ve zlínských strojárnách nebyl tak rychlý,

jako nepřiznivý vývoj ve světě, budete ochotni vzdát se části toho, čemu říkáte zlidštění práce? — tu odpovídal pomalu a zřejmě nerad, vážil každé slovo, a nakonec naznačil, že by to musil doporučit, kdyby mu bylo dokázáno, že to vývoz národního podniku Baťa nezbytně vyžaduje.

Názor Josefa Kijonky v této věci neznám. Lze však soudit, že tento komunista, který pomohl podobným rozhodnutím kapitalistickému podniku v krizi, bude ochoten přispět alespoň stejně vydatně na pomoc podniku národnímu. Budou dělníci ochotni takové rady uposlechnout? Co řeknou Josefu Kijonkovi, který jim tolikrát vykládal, že pracují na sebe a pro sebe, že znárodněný podnik je jejich podnikem?

Dovoľte prorocství člověku, který nerad prorokuje: taková krize v národním podniku Baťa zcela určitě nastane. Nelze vyloučit, že nastane dříve, než skončí dvouletka.

Touha po zisku

O účasti zlínských dělníků na zisku jsme se zmínili již v kapitole »Poklonme se zlínské práci« (Dnešek č. 33). Lepší však popis jsme našli v literatuře:

... vytvořit takovou účast na zisku, jež by organicky vyrůstala z autonomie díla. Předpoklady toho byly tyto:

1. Vypočtení dosažených zisků budiž co nejrychlejší, nutno je provádět týdně.

2. Každý zúčastněný má mít možnost sám si svůj podíl na zisku vypočítat.

3. Oddělení, v němž se zaměstnanec účastní na zisku, má být tak malé, aby mohl na správu svého oddělení vykonávat zřetelný vliv.

... správce budov a členové ředitelství mají však účast také na případných ztrátách. Percentuální sazba podílu na zisku je smluvně mezi podnikateli a vedoucími oddělení předem na půl roku nebo na rok, obě strany jsou však oprávněny smlouvu vypovědět, jestliže je pro ně nepříznivá. Vypovědní lhůta je zcela krátká... atd.»

Autorem těchto řádků je Evžen Erdély, dopisovatel Lidových a pak Svobodných novin, kdysi ve Vídni, nyní v Londýně. Kniha »Baťa, švec, který dobyl světa«, vyšla někdy v r. 1932 nebo 1933. Je velmi informativní, avšak nepřiznivě údaje o akciové společnosti Baťa v ní téměř vůbec chybějí. Mnohé stránky však vystihují poměry ve Zlíně roku 1947 lépe než všechno, co došud vyšlo po květnu 1945.

Z toho je snad každému jasné, že mnohé věci v dnešním Zlíně jsou výtvorem Tomáše Bati. Z nich nový režim leccos zlepšil a leccos pokazil. Zlínské účastnictví a využití touhy jednotlivce po zisku je jen jedním z nich. I my si povíme o jiných zjevech, snad zajímavějších, avšak ne podstatnějších.

Dopis nesocialisty

Moravský továrník na požívatinu nám poslal 14. listopadu podepsaný dopis:

... přečetl jsem si dnes se zájmem Vaši stať o účastnictví v národním podniku Baťa. (Dnešek č. 33). Bylo by velmi dobré, kdybyste laskavě čtenářům objasnil, v čem se dnešní socialistické účetnictví liší od kapitalistického účetnictví Baťova, kdo dnešní systém vynalezl a o čem je na tom dělník nyní lépe, než byl dříve. V čem je podstata socialistické mzdy u Baťů vyplácená?

Na odpověď je zvědav nesocialista...»

Pokus o odpověď:

Podstatu dnešního účetního systému ve Zlíně vymysleli Tomáš Baťa a jeho tehdejší spolupracovníci. Dnešní účetnictví není socialistické. Nežijeme v socialismu. Ani Zlín není ostrovem ve vzduchoprázdném prostoru, Zlín je jedním městem republiky, jejíž režim prezident označil slovem »socialisující«.

Mzda, vyplácená u Baťů, není »socialistická«.

Tato mzda se ovšem skládá ze dvou částí: Ze mzdy za

výkon a ze mzdy sociální, t. j. z přídatku na ženu, z přídatku na děti, z delší dovolené, atd. Srovnáním s průměrnou mzdou předválečnou lze zjistit, že sociální část dnešních mezd ve Zlíně je mnohonásobně vyšší než byla u Baťů. Je třeba přiznat, že vzhledem k okolnostem, které jsou mimo dosah moci podnikového ředitelství, péče o dělníka v některých menších úsecích byla před válkou lepší, než je tomu dnes. Zvláště citelné je to vidět na cenách jídla v obchodním domě Baťa, ač něco z toho závodní kuchyně již vyrovnaly. Nechtějte na ředitelství jednoho podniku, aby ovládlo nedostatek jídla ve světě i ne dost dobře promyšlenou cenovou politiku celostátního nejvyššího úřadu cenového.

Sociální část dnešních mezd je ve Zlíně zhruba stejně vysoká jako jinde v republice. Je tedy opravdu vysoká — a s tím každý humanitní socialista plně a rád souhlasí — v zásadě. O tom, zda jsou konkrétní podrobnosti únosné s hlediska domácího spotřebitele a v ostré zahraniční soutěži, o tom se můžeme zamyslet až při rozboru dnešní cenové kalkulace. Ta si vyžadá mnoha podstatných změn, což ovšem není slabina, nýbrž naopak jedna z hlavních předností rozumně chápaného baťovského systému. Tolik o mzdě sociální.

Mzda za výkon je v dnešním Zlíně podle pisatelova názoru stanovena nesprávně. I tu je správná podstata: V režimu, který není kolektivistický, je třeba co nejúčinněji využít touhy jednotlivce po zisku. Pokusíme se však prokázat, že neúměrnost některých zlínských mezd je dnes tak rozsáhlá, že se tato kvantita mění v kvalitu: platí se i z majetkové podstaty národního podniku. Pokusíme se obhájit i proti Zlínu zásadu, že národní podnik má především sloužit národu a pak teprve svým zaměstnancům.

Ze zjištěných skutečností lze soudit, že se ani jedno ani druhé Zlínu nepodařilo. V oblasti hospodářské je takové synthese Zlín vcelku o mnoho blíže než ostatní republika. V oblasti politické zatím zůstal ještě více za takovým průměrem. I o tom si povíme v Rozhovoru o strachu.

doba a lidé

Morová rána v politickém životě

John Gunther vypráví ve své nové knize »Uvnitř Ameriky«, jak viděl před obrovským generátorem bonnevillského zdymadla maličký nápis, na kterém stálo: „13.800 voltů, 48.000 KW. Pozor! Před použitím čtete návod.“

Opravdu, technikům se nedoporučuje být neopatrní nebo neteční, když uvolňují ohromné a nebezpečné přírodní síly, které věda dala do služeb lidstva. Bohužel, pro politiky nemáme knihu prostých návodů, jak zajistit bezpečnost, když dávají volnost velkým silám lidských zájmů a lidských vášní; situace, v nichž musí dojít k politickým akcím, jsou příliš složité a proměnlivé. A přece jest několik pravidel, jejichž zachováváním se vždycky sníží možnost, že dojde k neštěstí.

Jednou z těchto rad je: Vyhybat se antisemitismu jako morové ráně. Poslední měsíce se bohužel anglická vláda neřídila touto zásadou. Nikdo dosud nemůže změřit následky, které přinese rozhodnutí, aby židé z Exodu byli poslání do Hamburku, vylození tam násilím, umístění na místa, která posud mají vnější znaky nacistického koncentračního tábora a vše, co k tomu přísluší, a drženi tam pod správou částečně německou. Nejen že to všude dosud vyvolalo mezi sionisty nebývalé nepřátelství a nelibost vůči Británii; přesvědčilo to také většinu Němců, že se Britannie konečně dostává k pravdě, kterou hlásával o židech Hitler. A tak jedním rázem bylo smazáno vše, čeho se dosud došlo v „převýchově“ Německa od nacistického učení; last but not least (naposled, ač to není nejméně důležité), dalo to velkou psychologickou vzpruhu antisemitismu v této zemi.

Ze toto antisemitické smýšlení — je pravda, že mírného druhu, ale dost opravdové — vzkvétá dnes (i bez veřejného projevování) ve vysokých veřejných kruzích v Británii, je

skutečnost, kterou by mohly popírat jen pokrytectví nebo slepá shovívavost k sobě samému. Jeho hlavní pramen možno nalézt mezi těmi, kteří měli co dělat s civilní nebo vojenskou správou na Středním Východě; toto pozadí vysvětluje sílu tohoto citění v ministerstvu pro osady a v ministerstvu války. Jeho existence v ministerstvu zahraničních věcí má poněkud jinou příčinu: Je to skutečnost, že ministerstvo zahraničí udržuje diplomatické vztahy s několika arabskými státy a je trvale informováno svými missemi v hlavních městech těchto států, jak nešťastně se dotkne těchto vztahů jakýkoliv ústupek židům, zatím co přátelské vztahy se Sionem nejsou složkou zahraniční politiky. Násilností irgunských teroristů (hlavně to, že vyhodili do povětří hotel krále Davida a oběsili dva britské šikovatele) ovšem zesílily protižidovský směr. Toto nahromadění citového tlaku způsobilo, že došlo k rozhodnutí poslat vystěhovalce z lodí Exodus do Německa.

Nebylo třeba oznamovat, že při hamburském povstání nebylo ukrutností, obvyklých u SS. Ale situaci nezachránilo, že britští vojáci vykonali nepřijemnou povinnost se svou obvyklou slušností a zdrženlivostí a že jeden z nich byl dokonce viděn, jak dává židovskému dítěti koláč. Ve skutečnosti teď má Britannie po prvé židovskou otázku a není to k ničemu dobrému, když se předstírá, že této otázky není.

Každá vážná studie antisemitismu jako historického zjevu musí dojít k poznání, že toto hnutí, zatím co využívá stížností, které možno nazvat rozumovými, plodí hroznou citovou sílu, která zcela ničí rozum a ve svém posledním stupni přináší sklon k násilí šlehané intenzity. Právě tato citová prudkost, která je zvláštním příznakem antisemitismu, činí jej tak mocným nástrojem pro ty, kdo vědí, jak ho využít, a tak arozným nebezpečím pro liberální demokracii.

Antisemitismus věděl za svou sílu faktu, že židé se zvláště hodi, aby byli ztotožňováni se zlou mocí, kterou podvědomí pokládá za příčinu nelaďu a rozvratů v moderní společnosti. Je mnoho možných způsobů, jak přesunout odpovědnost a vytvářet tak terče pro nenávisť a odplatu. Jeden způsob, přirozený pro majetné třídy, je činit odpovědnými „agitátora“, „radikály“ a jiné podvrtné živly, které podřývají ustavený řád. Jiný, přirozený pro nemajetné živly, odkázané na mzdu, je přičítat všechnu odpovědnost za lidskou bídu nenasytlosti kapitalistů. Třetí způsob je přičítat všechno špatné zlovolným plánům cizích národů. V každém případě mohou být dobré rozumové důvody pro výčitky proti lidské skupině, na kterou se díváme nepřátelsky, ale je tu vždycky tendence personifikovat úplně mysticky tajemného protivníka. Žid dobře plní tuto žádanou úlohu v každé zemi.

Židé jsou menšinou, o které většina cítí, že je cizí, protože existují jako zvláštní a nesnadno pochopitelná společenská skupina a podržuje tělesné znaky, které původně přineslo přistěhovalectví ze západní Asie. Dále měla tato menšina (jako výsledek staletých dějů) podivný dvojitý vývoj, který ji činí neoblíbenou u vyšších tříd stejně jako u lidových mas. Dlouhým vyloučením z pozemkového majetku a produktivního průmyslu ve většině evropských zemí a specialisací v drobném obchodě, u lichořství a ve spekulativním peněžnictví se stalo, že žid je tradičně ztotožňován s tím druhem kapitalismu, který nejvíce utlačoval „drobného člověka“. Víře, že se židovi vede nejlépe, když je jiným lidem zle, se dostává zjevného potvrzení v dobách peněžní inflace, kdy jistě schopnosti, které se původně vyvinuly v tvrdé škole ghetta, poskytují těm, kdo je mají, nebezpečně vynikající pozici v chorém hospodářství.

Na druhé straně stará nenávisť k společenskému řádu, který ho potlačuje a ponižuje, spolu s nadějí na příchod Mesiáše a s mravní horlivostí, vyvěrající z židovského náboženství ale zesvětštělou s úpadkem náboženské víry, zrodila mezi židy v moderní době mnoho politických vůdců v sociálních revolucích. Tak je možno vytvořit obraz žida v jeho podvojně úloze škádlného buřiče a finančního vykořisťovatele. Může být terčem nenávisťi pro bohaté i pro chudé, pro ty, co mají i ty, co nemají. Paříž k umění fašistického diktátora, aby zaměřil proti židům všechny strach, nenávisť i nespokojenost společnosti, která pozbyla své rovnováhy, a tak se na konec dostal k diktátorské moci na vzedmuté vlně zuřících mas.

Řešením židovské otázky, které dopracoval západní liberalismus v devatenáctém století, byla asimilace, to jest, aby židé ve všech zemích obdrželi plná práva a občanství a

po osvobození od nepřátelského rozlišování se strany státu a společnosti sloučili se s národním společenstvím a tvořili pouhou náboženskou skupinu bez většího politického významu než každá jiná skupina náboženská. Ale za našich dob antisemitismus zvítězil nad asimilací. Asimilace vyžaduje, aby lidé zapomněli na odlišnost židů a aby se nikdo nestaral, zda toho či onoho jednotlivce má zařadit mezi židy či ne. Ale od té doby, co se Hitler dostal k moci, který žid mohl zapomenout, že žid je žid? Šest milionů mrtvol je nyní mezi asimilantem a jeho útěšným ideálem. Tragedie židů v této generaci byla příliš velká, aby nějaký žid věřil ve svém srdci, že tři tisíce let dějin jeho národa se naplní, podaří-li se mu, aby byl připuštěn do nějakého exklusivního nežidovského klubu. Průměrný britský nebo americký žid si nepřeje jít do Palestiny nebo být cokoliv jiného než britský nebo americký občan, ale nemůže zapudit myšlenku, že někteří židé v zájmu všeho židovstva musí mít nezávislou národní existenci. Dnes sionismus získal v židovstvu mravní převahu.

Každé opatření, ke kterému se anglická vláda rozhodne, aby zesílila používání zákona proti podněcování k rasové perzekuci nebo proti antisemitským násilnostem, budou podporovat všichni, kdo dbají o udržení občanských práv a svobod a kdo vědí, k jaké smrtelné masové hysterii taková agitace může vést.

(Londýnský „Economist“)

dokumenty

Dr Jaroslav Drábek

Osvětím

II.

Jak již řečeno, nelze zjistit přesný počet transportů, které tímto způsobem sešly se světa. Byly doby, kdy bylo cyklonem vražděno na 20.000 lidí denně, jednou dokonce 24.000. K jedné z největších vyhlazovacích akcí patří — jak rozsudek konstatuje — usmrcení židů z Československa v r. 1943. Přišli z Terezína a byli umístěni ve zvláštním t. zv. rodinném táboře. Bylo jim slíbeno, že zůstanou usídleni v okolí a někteří, davše se zmásti, vyběhli k příjezdu i své příbuzné a známé. Po půlročním pobytu v táboře byli všichni usmrceni plynem.

V plynových komorách byli usmrceni také vězňové, kteří byli zaměstnáni v t. zv. Sonderkommandu, což znamenalo obsluhu krematorií. Věděli příliš mnoho o plynových komorách a krematoriích a proto v pravidelných intervalech byli ničení. Věděli to a proto v roce 1944 došlo k zoufalé jejich vzpouře. Zapálili jedno z krematorií a poranili několik esesmanů. Nakonec přirozeně podlehli, při čemž bylo v celku zabito na 500 vězňů.

Krematoria nestačila. Mrtvolky byly proto ještě spalovány ve velkých jamách. A tu si esesmani namnoze práci ještě zjednodušili: jakmile přijela auta, naložená starými lidmi a dětmi, zastavili je před planoucími jamami a sypali nešťastníky za živa přímo do ohně. Stávalo se také velmi zhusta, že k pecím krematorií byli dopraveni lidé, kteří nebyli ještě mrtví. Esesmani je vrhali do pece živé.

Zmínil jsem se již o periodických selekcích. V jistých časových intervalech, týdenních nebo měsíčních, byly v nemocnicích i v barácích vybírány osoby, které byly uznány za neschopné práce nebo z jiného důvodu se staly obtížnými táborovému velitelství. Táborový lékař, důstojník SS, který selekce prováděl, je ve skutečnosti vůbec neprohlížel a jako na běžícím pásu označoval z nahých vězňů, kteří před ním defilovali, ty, kteří byli určeni na smrt. Během několika minut bylo vybráno třeba více než 500 osob. Za obět padaly nejvíce osoby tělesně vyčerpané, nazývané v táborové mluvě „musulmani“. Když v roce 1942 vypukl v táboře skvrnitý tyfus, byla prováděna selekce tím způsobem, že byli do plynu posíláni všichni nemocní v nemocnici i s nemocničným personálem — na 800 osob.

Z počátku byli vězňové, selekcí určeni k smrti, střílení. Později byli usmrcováni injekcemi do žil nebo do srdce, které byly prováděny hrubou ocelovou stříkačkou. Zprvu byla

vstříkována zahnilá voda a benzin, později evipan, ale když se ukázalo, že je to prostředek poměrně drahý, začalo se obecně užívat fenolu. Injekcemi byly usmrčovány také děti zcela zdravé. Soud zjišťuje, že jen v matefském táboře v Osvětimě bylo injekcemi vyhlazeno na 20.000 vězňů.

Zvláštní kapitolu v této hrůze tvoří těhotné ženy. Zjištění těhotenství rovnalo se totiž rozsudku smrti. V případě, že děcko přišlo na svět, bylo udušeno nebo utopeno ve vědru. Rozsudek konstatuje, že se staly případy, kdy zajatkyňmatka byla postavena před alternativu: buď dítě nebo ona a nenašla-li v sobě síly, aby se rozhodla pro usmrcení vlastního děcka, byla zabita i s dítětem.

Tábor v Osvětimě byl též

místem popravním.

Občas byli zde popravováni i sprostí zločinci, přivezení z říše, jinak však převážnou většinu popravených tvořili vězňové političtí. Popravu nařizovala buď Leitstelle gestapa v Katovicích nebo se děla podle rozsudku t. zv. Sondergerichtu SS. Byl to „soud“, který během několika hodin odsuzoval stovky lidí k trestu smrti. V mnoha případech však nařizoval popravu sám komandant tábora, který nečekal na rozhodnutí svých představených z gestapa. Byl si jist, že jeho návrhy na trest smrti budou kladně vyřízeny. Iniciátorem těchto poprav byl buď velitel tábora nebo podřízený mu správce politického tábora Grabner, který nyní také očekává svůj ortel v polském vězení.

Z počátku byly popravování prováděny zastřelením u sloupu, ke kterému přivázali odsouzence za ruce přivázané k týlu, později v hlubokých jamách, při čemž odsouzenci měli ruce svázané do týla drátem, obvykle ostnatým. Později však byl jako místo poprav určen blok č. 11 s pověstnou zdí smrti. Odsouzeným stříleli t. zv. Genickschuss, t. j. ránu do týlu z nejbližší vzdálenosti z automatické pistole. Často také popravovali vězně oběšením na dvou šibenicích na dvoře bloku č. 11. Zejména obvyklé bylo věšení na šibenicích pro výstrahu, zvláště v případech útěku vězňů, kdy za jednoho uprchlého bylo oběšeno 10—15 a dokonce i více vězňů, kteří s útekem neměli nic společného.

Konečně hynuli lidé při výkonu tělesných trestů a lékařských t. zv. pokusů. Ohromný počet vězňů osvětimského tábora zahynul jen proto, že se tak zlíbil některý esesákům, kápům nebo blockältestroví, neboť tímto lidem byl každý vězeň v táboře vydán na milost a nemilost, od nich mohli být zabiti a ztýráni, aniž bylo jakékoli dovolání. Naopak týrání a zabíjení vězňů bylo namnoze odměňováno uznáním i vyznamenáním. Mnohý vězeň zaplatil svým životem hned první noc po příchodu do tábora, kterou strávil pod širým nebem bez ohledu na počasí a roční období, nebo v níž prošel lázní, kde ho co chvíli polévali ledovou vodou, nebo z níž byl vyhnán rozpařený nahý do ledového vzduchu.

Zvlášť vhodným prostředkem k ničení vězňů byl t. zv. sport, který byl prováděn zejména v době příchodu karantény v Březince-Birkenau. Vězni byli nuceni neustále běhat na bosu do kolečka, skákat v skrčené pozici, válet se a pod., až do úplného vyčerpání a ti, kteří padli, byli prostě dobiti kyjí nebo střelou do týla hlavy. Lagerältester Leo s oblibou dobíjel tyto nešťastníky tím, že jim vrazil bidlo do ústní dutiny. Také zaslápnutím a udušením v blátě skončilo mnoho těch, kteří „sport“ nevydrželi.

Bylo by zbytečné rozvádět do podrobností, jakým způsobem byli ničení lidé v pracovních družinách nošením břemen, prací při vysoušení bahnisek a na stavbách, bez poskytnutí odpočinku a za nelidského týrání. Ty věci jsou již obecně známy z ostatních koncentračních táborů a byly již popsány návraty pracovních kolon do tábora, nesoucích mrtvol svých kamarádů a vlekových své nemocné a raněné. Pověstný mauthausenský lom byl v Osvětimě reprezentován těžkým silničním válcem. Zástupy vězňů, které jej vlekly, zahynuly v jeho okoli, mnoho také bylo těch, kteří zahynuli přímo pod ním.

Bestiálností esesmanů, kteří vraždili lidi z pouhé zábavy, byly běžné stejně jako v jiných koncentračních táborech. Rozsudek jich vypočítává celou řadu, mezi jinými také případ, kdy esesáci donutili syna, aby utopil svého vlastního otce. Ježto esesmani dostávali odměnu za zastřelení uprchlíka „na útěku“, stávalo se často, že jejich strážě vytláky vězně, aby se přiblížili k drátěné ohradě tábora a pak do nich ze zábavy střílely.

Konečně nutno se zmínit o sebevraždách, které byly na denním pořádku a které byly rovněž součástí vyhlazovací-

no systému celého tábora. Vězňové končili život nejčastěji skokem do drátů plotů, nabitých elektrickým proudem o vysokém napětí. Byly však také obvyklé sebevraždy na rozkaz, zejména t. zv. kápů, kteří určitému vězni nařídili, aby se buď vrhl do drátů nebo se oběsil.

Veliké procento úmrtí dlužno přičíst konečně na vrub vyhlazovacích method systematicky používaných, které tvořily celou zvláštní kapitolu rozsudku. Při tom nutno z rozsudku uvést, že se táborová správa pečlivě starala o to, aby se zprávy o tom, co se v táboře děje, zejména jakým způsobem lidé umírali, nedostaly navenek. Proto v raportech o skonu vězňů byly uváděny fiktivní chorobopisy bez ohledu na to, zda vězeň byl popraven, zavražděn nebo skončil nějakým jiným násilným způsobem. Jen v případech zastřelení byla udávána jako příčina smrti „pokus o útek“. Proto veškerá data včetně data úmrtí, která ve zprávách, jež (v některých případech) pozůstali obdrželi, jsou naprosto nespolehlivá a namnoze falšovaná.

Ve zvláštní části zabývá se pak rozsudek methodami, které byly v táboře zavedeny za tím účelem, aby vězňové byli v nejkratší době fyzicky i psychicky zničeni.

Příchod do tábora

vyličen je takto:

Vězňové přijeli do Osvětima většinou po několikadenní cestě v uzavřených železničních vagoncích, natlačeni do nejkrajnější možnosti bez potravy a bez vody, takže snad při každém transportu vykládali již větší nebo menší počet mrtvých. Vězňové po vystoupení z vagonu byli od prvního okamžiku vystaveni stálému a namnoze nelidskému násilí ze strany táborového velitelství a vězňů-funkcionářů. Již při vykládání z vagonů byli bití a štváni psy. Když jim odebrali jejich šatstvo, stríhali je a holili bez mýdla a potom za stálého bití je hnali do lázni, ve kterých byli postříkáni studenou vodou, aniž se mohli osušit ručníkem. Po této koupeli si museli vzít, stále ranami poháněni, z velkých hromad vězeňské oděvy, z valné části staré a zničené, a dřeváky, při čemž se nikdo nestaral o to, zda šaty i obuv se vůbec vězni hodí. Příslušníci transportů, které přijížděly po polední, museli strávit někdy celou noc nazi pod širým nebem bez ohledu na roční dobu a počasí, nebo v lázni, kde je v jistých intervalech polévali ještě ledovou vodou. Potom vytetovali vězňům jejich evidenční číslo a dali je do karantény, kde museli prožít po jistou dobu zkoušku tělesné zdatnosti, často po několik týdnů. Natlačeni po stovkách v barácích byli vězňové ubytováni v patrových prýcnách nad sebou, bez slameníků a příkryvek, toliko na holých prknech a mnohdy byli nuceni pro nedostatek místa nocovat pod širým nebem. Vězně v karanténě zaměstnali vražednými pracemi při kopání příkopů a vysušování bahnisek nebo též t. zv. sportem. Často museli stát bosí a nečinně v řadách na apelu, ať to bylo v zimě nebo třeba v dešti. Zkouška vytrvalosti byl též často večerní apel, při čemž některým skupinám bylo rozkázáno, aby stály třeba několik hodin v pozoru s rukama založenými na krku, při čemž ti, kteří padli únavou, byli poléváni vodou a bití. Mnoho vězňů, kteří již při této zkoušce zdatnosti nezemřeli, se pokálelo a opuchly jim nohy od toho, jak běhali na bosu po šterku a ostrém kamení. Když takovýmto vězňům lékař potvrdil, že se hodí k práci jen vsedě, bylo jim uloženo, aby čistili staré cihly, při čemž museli sedět na dřevěném špalku, zaostřeném nahore do špičky, s něhož nesměli povstat, aniž by riskovali, že budou ubiti.

Ti, kteří přežili tuto „karanténu“, byli z největší části přiděleni do t. zv. pracovních oddílů. Těžkými pracemi byli zde v krátké době přivedeni do stavu úplné vyčerpanosti, při čemž byli systematicky bití a týráni pod nejnepatrnějšími záminkami. Nestalo se nikdy, aby nějaký pracovní oddíl se navracel, aniž oy s sebou nenesl několik, někdy i několik desítek mrtvých ze svého pracovního stanoviště, vzdáleného často 7 až 8 km.

System fyzického útlatku

— jak to rozsudek formuluje — nepozůstával však jen při tomto zacházení s vězni při přijetí do tábora a při práci, ale projevoval se i v tom, jaké byly v táboře podmínky pro ubytování, ošacení, ve výživě a v hygieně. V blocích, vypočítaných pro 400 vězňů, tísnilo se mnohdy až 1200 vězňů. To platilo zejména o táboře Březinka-Birkenau, kde většinou v konině, určené normálně pro 300 vězňů, bylo spravidla ubytováno na 1200 vězňů.

V té době připadalo v mateřském táboře na 1 vězně asi 2 krychl. metry vzduchu, v Březince-Birkenau toliko 0,75 m krychl. Pro srovnání konstatuje rozsudek, že podle služebního vězeňského řádu polského je předepsáno pro každého vězně nejméně 13 m krychl. vzdušného prostoru ve společných celách a v celách pro jednotlivce nejméně 18 m krychl.

Primitivní nezděné baráky v Březince-Birkenau se prakticky vůbec nedaly vytopit. Neměly podlahy a hlína se měnila buď v bláto nebo prach. Na prostranství 2 m čtv. spali na pryčnách nad sebou věznové obyčejně po pěti, přikrytí cary jedné houně na dvou či třech. V mateřském táboře byla zavedena voda teprve později, kdežto v Březince-Birkenau nebyla zavedena vůbec. Vězni se nemohli mýt a udržovat těla v čistotě, následkem čehož se vše hemžilo vešmi, blechami a jiným hmyzem. Věznové zvláště v Březince-Birkenau trpěli žízni a k umytí používali i t. zv. kávy, která byla spíše čajem a kterou dostávali k snídani. Počet záchodů byl nepatrný a čas pro jejich použití byl těsně vyměřen, při čemž dlužno uvážit, že nejméně 30 proc. vězňů trpělo z hladu stálými průjmy. Lehké a naprosto zchátralé oděvy nechránily vězně od zimy a vlhkosti. Dřeváky působily rány, které byly infikovány a končily hlubokými flegmonami. Prádro tělesné i ložní bylo měněno jen zřídka a nepravidelně a věznové je dostávali již zavšivené.

Hodnota denní stravy

Činila asi 1150 kalorií, zatím co měla činit pro nepracující asi 2400 a pro pracující asi 3000—4500 kalorií. K vyhladovění vězňů přispívala i jakost produktů, dodávaných do táborové kuchyně. Základní potrava brambory i brukev byly často ze dvou třetin shnilé. Maso nejhoršího druhu bylo často zkažené a pokryto puchýři. V polévce byly knoflíky, žilky, šněrovačká a pod. Tělesná váha vězňů tedy rapidně klesala a rozsudek konstatuje, že byly i případy, kdy dorostlá žena vážila 25 kg, ba i v jednom případě dokonce jen 23 kilogramů.

O udržení jakékoli hygieny se táborová lékařská služba nestarala. V táboře propukaly epidemie skvrnitého tyfu. Metla tábora byly také armády krysy a nezdřídka se stávalo, že vězni byli ohryzáni krysmi, což vedlo dokonce k těžkým tělesným poraněním. Velitelství tábora nedodávalo téměř žádná léčiva. Do nemocnice nebyl přijat nikdo, pokud neměl 39 st. horečky přesto, že se tam odvážili jen ten, kdo už byl se svými silami hotov, neboť tam právě byl v největším nebezpečí vzhledem k prováděným selekcím. Bylo tam na jednom slamníku umístěno třeba pět nemocných bez ohledu na to, jakou nemoc měli a ježto nepracovali, byli ještě hůře živeni než ostatní věznové.

Jako příklad toho, k jakým až koncům byla táborová správa s to dojit při redukování nejprimitivnějších životních potřeb pro vězně, uvádí rozsudek fakt, potvrzený řadou svědků, že totiž v táboře Březinka-Birkenau existovaly zvláštní oddíly táborové, označované jako Mexiko, v němž po několik měsíců přebývalo na 30.000 úplně nahých žen, bez střechy nad hlavou, které postupně podlely úplné zkáze.

Kapitola rozsudku, popisující způsoby trestů, užívaných v táboře, jakkoli strašné a skličující, nevybočuje z rámce známých již ukrutností, které kdysi snad svět vzrušovaly, ale které se dnes již stereotypně opakují ve všech procesech, při nichž se projednávají zločiny esesáků v jednotlivých koncentračních táborech. Bylo to v první řadě zařazení do trestné kompanie, kde pracovní podmínky dostupovaly obiludně přímo krutosti a pak ovšem bunkr — Stehzelle, cela o ploše pouhých 80 cm čtv. a výšce asi 180 cm, do které se lezlo jako do psí boudy. Bylo tu mnohdy čtyři až pět vězňů najednou, kteří jedině mohli, natlačeni na sebe, státi. To bylo v noci. Ve dne museli normálně pracovat a k tomu byl trest často ještě zosťován hladověním. Stávalo se tedy až příliš často, že z bunkrů tahali ráno šlence nebo mrtvolky. Našli i tělo mrtvého, který držel v ruce vnitřnosti z útrobu druhá, který zemřel dřívě.

Dnes procházejí těmito tmavými a vlhkými mučírny většinou jen zástupy turistů, které nanejvýš snad vzrušují drtivě a smutně nápisy na zdech, vyřyté často jen nehy: zoufalé výkřiky prokletí a srdcervoucí poslední pozdravy. To všechno ostatní je pro ně příliš neskutěčné, příliš strašné, než aby vzludilo konkrétní představy. Ten však, kdo zažil doby, kdy toto peklo skrývalo ještě své hrůzy a tragedie, kdy zde vládl židovský kápo Jakub, nelitostný obr — vrah v bezvadném bílém svetru s modrou čepičkou, ten prochází ještě dnes puscé kobky plesnivé a mokvající, s pocitem ledové hrůzy. A kápo Jakub Kozolek nebo snad Kozlowiec prý žije

v Tel-Avivu. Hlásili jsme tuto pobuřující skutečnost komisi pro stíhání válečných zločinců. Stalo se něco?

A nyní oddíl jednajících o

„lékařských pokusech“

německých „vědců“. Vraždění operace diletantských esesáckých lékařů, umělé infikování, kastrace, umělé oplodňování, které prokázal kromě slyšených polských lékařů-vězňů také Čech Dr. Češpiva, to vše již známe i z jiných táborů. Osvětím však měl jednu specialitu, která musí zajímat zvláště naši československou veřejnost. Je spojena se jménem prof. Dr. Kaluberga, jednoho z „učenců“, kteří zhanobili dobré jméno německé vědy na věky. Profesor Kaluberg zabýval se speciálně problémem neplodnosti žen. Na přání samotného Himmlera rozšířil svá studia v tom směru, že se pokoušel nalézt prostředek, který by vyvolal umělé neplodnost žen a který by byl vhodný k masovému použití pro biologické vyhlazení celých národů. Rozsudek výslovně konstatuje, že šlo v první řadě o národ polský a český a opírá to jak o doznání Hoessovo, tak i o výpovědi vězňů-lékařů, kteří měli příležitost prací prof. Kaluberga z blízka sledovat.

Nehodlám detailně podrobněji popisovat to, co prof. Kaluberg s nešťastnými ženami, které si vybral za oběť svých „pokusů“, prováděl. Nás musí zajímat účel těchto pokusů, který byl jednou ze součástí plánu na vyhubení našeho národa, plánu, který byl — jak známo — pečlivě, přímo vědecky připraven a s jehož prováděním bylo také započato.

Kromě fyzického týrání a fyzické smrti existoval v táboře také dokonale vybavený systém, směřující

k mravnímu týrání

a k morální smrti vězňů. Od okamžiku, kdy byl zapsán do táborové evidence, byla osobnost vězně jako člověka zničena. Byl degradován na prosté číslo, vydán na milost a nemilost veškerých pánů tábora, počínaje jeho velitelem a konče posledním vězňem-funkcionářem, kápem nebo předákem. Rozdíl byl jen v barvě trojúhelníku, kterým byl označen a který byl červený pro vězně politické, zelený pro zločince z povolání, fialový pro vyznavače bible, růžový pro homosexuální a černý pro živly asociální, sutenéry a prostitutky. Kromě toho jen písmeno označující národnost rozlišovalo jednotlivé vězně.

Vězeň byl úplným otrokem a byl vydán na život a na smrt svému bezprostřednímu představenému, který nosil zpravidla zelený nebo černý trojúhelník. Přirozený stud vězňů byl vystaven nejtěžším zkouškám, neboť existovaly namnoze společné záchody, věznové bez rozdílu pohlaví byli často nuceni pohybovat se nazí. Řecké židovky na př. byly násilím zařazeny i do veřejného domu, který byl v táboře zřízen. Speciální Osvětima byli mladí nedospělí chlapci, t. zv. „piplové“, s nimiž někteří funkcionáři-věznové se milostně stýkali. Byli svými zvrhlými protektory všestranné hýčkáni, požívali jejich absolutní ochrany. Byli prostě nedotknutelní. Uměli za to zabíjet a mučit lidi pro zábavu. Šla z nich hrůza a pro mne osobně byl snad nejotřesnějším dojmem z tábora v Březince-Birkenau. Dodnes si neodvažuji položit otázku, odkud přišli títo strašní a současně politováníhodní tvorové a zejména, co se s nimi na konec stalo.

K morálnímu rozvracení a ničení člověka patřilo stále mravní mučení, které vyvrcholilo častým zabíjením dětí před očima vlastních matek. Vězňům, kteří se vraceli z práce, vlekouce mrtvolky povražděných kamarádů, bylo přikázáno zpívat německé písně a při příchodu do tábora jim vesele vyhrávala táborová hudba. Náboženské úkony všeho druhu, jako zpověď a pod., byly odpirány všem vězňům bez rozdílu i před smrtí. K mravnímu ničení člověka pak také přispíval neustálý pocit strachu, neboť každé chvíle hrozily vězňům smrt nebo týrání bez jakéhokoliv provinění.

Věznové kolektivně odpovídali táborové správě za činy jednotlivce a v případě útoku jednoho vězně bylo popraveno deset i více lidí. Vězně, kterého při pokusu o útek chytily, vystavili veřejně na pohled celému táboru, upevňují na jeho tělo desku s posměšným nápisem a když se jim nepodařilo chytit uprchlíka, dopravili do tábora jeho rodinu a drželi ji tam až do návratu vězně anebo často až do smrti.

Do této kapitoly spadá také systematické zneuctivání mrtvol a to trháním zlatých zubů a čelistí a odšťavněním vlasů ženám pro účely obchodní. Také způsob, jak bylo zacházeno s těmi mrtvolami při jejich svážení do krematoria a spalování, přičítá se všem zvyklostem piety a uráží hlu-

boce lidskou důstojnost. Přirozeně, že i sterilisace a kastrace vězňů znamenala netoliko jejich tělesné utrpení, ale současně i veliký útlak morální.

Osvětim byl také místem, kde se prováděly

masové loupeže jmění

vězňů i osob, přivážených do záhuby. Veškerý jejich majetek byl jim okamžitě při příchodu do tábora odebrán a rozsudek mluví o stamilionových hodnotách, které tímto způsobem získávala táborová správa. To se týkalo zejména velmi zámožných židů, kteří přicházeli ze všech koutů Evropy a domnívali se bláhově, že budou s to zařídit si nějakou novou existenci, brali s sebou nejcennější věci. Majetek odebráný vězňům byl ihned převážen do velikých skladů, které nejprve vězňové, později i táborová správa, nazývala „Kanaadou“ pro veliké bohatství, které skrývaly. V těchto skladech byla celá oddělení pro šatstvo mužské, ženské i dětské, pro obuv, dětské kočárky a pod. V 35 speciálních skladů byly tyto věci tříděny a baleny. Z rozkazů velitelství tábora, které byly zachyceny, vychází najevo, že toto uloupené jmění se stalo předmětem nových lupů se strany esemanů, kteří dychtili zejména po zlatu a špercích. Zmíněné rozkazy nestačí jim připomínat, že jde o jmění, které se stalo částí státního majetku německé říše a že je nedotknutelné.

O rozsahu této loupežné akce poučuje nás dostatečně to, co zbylo, když Němci byli nuceni z tábora odtáhnout. Z oněch 35 skladů měli ještě čas zničit plných 29, ve zbylých šesti skladištích však ještě zůstalo na 800.000 kompletů dámského šatstva, na 350.000 pánských obleků, na 44.000 párů obuvi a na 14.000 koberců. Dále hory brylí, kartáčků na zuby, holících potřeb a také dětských střevíčků.

Zlato a klenoty byly týdně odváženy ve velikých zvláštních skříních autobusy do Berlína, odkud je říšská banka posílala do Švýcarska a tak získala cenné devisy. Vylupování byli živí i mrtví. U mrtvých bylo možno uloupit ještě zlaté zuby a protézy, ženským mrtvolám dokonce i dlouhé vlasy, kterých bylo nalezeno po útěku Němců z tábora ve skladech na 7.000 kg. Soud vyšetřil, že jich bylo celkem vyvezeno do Německa na 60.000 kg. Vyvezené zlato z loupeží zlatých zubů odhaduje soud na podkladě svědeckých výpovědí na 6000 kg. Nejvíce skládající je však statistika poslední: z tábora bylo — jak soud zjišťuje — vyvezeno do Německa také několik tisíc dětských kočárků. Rozsudek mluví též o soustavném vykrádání balíčků a to i balíčků Červeného kříže, ale to je v souhrnu ostatních věcí už pouhá lapalie.

Soud si klade v závěru otázku, čím měl být tábor v systému programu, reprezentovaného vůdci hitlerismu a konstatuje, že cíl, kterému nacismus zasvětil Osvětim, bylo

biologické i kulturní zničení ufa mených národů,

zvláště židovstva a národů slovanských, a prohlašuje tento cíl velmi správně za velký útok na člověčenstvo vůbec. Jinými slovy Osvětim nebyl průvodním zjevem války, naopak byl samostatnou součástí obrovského zločinného spiknutí, které směřovalo k vyhubení celých lidských skupin, ať rasových nebo národních a měl svoji hlavní činnost, určenou ještě intenzivněji až do doby, kdy válka bude skončena — rozumí se vítězně pro Němce.

Rozhlédneme se Evropou a spočítejme, kolik je tu národů, které co do počtu obyvatelstva vykazují nižší čísla než je počet obětí, které stačil zničit jediný německý koncentrační tábor Osvětim. Zkonfrontujme dokumenty, které byly nalezeny v archivu Frankové a Henleinové a které byly předloženy před soudy v Norimberku nebo v Praze; vysvitnou nám zcela jasně a nepochybně souvislosti. Tam, kde memorandum von Neuratha nebo Franka nebo Fridericchiho mluví o germanisaci českomoravského prostoru, o odstranění židů k asimilaci nezpůsobilých, nebo dokonce o Sonderbehandlungu (jak to bezostyšně nazývá ve svém memorandu Karl Herrmann Frank), tam všude to jsou toliko různé názvy pro tentýž zločin, který přinesla teprve tato válka a který spáchali Němci — t. j. zločin vyhubení celých ras a národů, t. j. genocidium.

Takový ortel byl vyřčen také nad naším národem a jak nás dokumenty poučují, byl Hitlerem bezvýhradně schválen a s jeho prováděním bylo také započato. Jeho součástí jsou vraždy našich studentů, vraždění v éře heydričovské a poheydrichovské, ať již se dalo v německých trestnicích nebo koncentračních táborech. V Osvětimi dostoupilo rozměrů apokalyptických.

Zdá se, že si národ a zejména naše mládež tuto situaci dosti neuvědomuje, že nechce brát dostatečně vážně na vědomí, že v letech 1938—1945 osud nás Čechů i Slováků visel na nitce a že stačilo, aby se válka jen o něco protáhla a do osvětlimských plynových komor — ostatně stejně jako do plynových komor ostatních koncentráků — byly by pochodovaly statisíce našich nejlepších lidí. I kdyby se nebylo Hitlerovi podařilo vyhubit národ úplně, byly by mu další jeden nebo dva roky války stačily pravděpodobně k tomu, aby byl národ ochromil a zdecimoval.

Mám za to, že by proto bylo radno, aby bylo poněkud soustavněji naší mládeži vysvětleno, v jakém smrtelném nebezpečí jsme se všichni ocitli a jak je důležité, aby se do podobné situace národ nikdy již nedostal. Nestačí jen vykládat v dějinách výstražný případ Bílé hory a třistaletého úpadku, který po ní následoval, je nutno doplnit jej výkladem o nebezpečí Mnichova, který se nesmí nikdy opakovat, nemá-li být národ uvřazen znovu do nového zoufalého boje o bytí a nebytí. Neboť Němci, zejména naši sudetští Němci, znovu čekají „až přijde den“. Je na nás, zejména na naši mladší generaci, aby si to předně uvědomovala a kromě toho, aby se snažila ze všech sil tomu zabránit, neboť kdyby tento den přišel, pak není záruk pro to, že by jej národ také ještě jednou přežil. Němci nám podali hmatatelná a přesvědčivá důkazy o tom, že jsou připraveni svůj životní prostor si uvolnit i za cenu vyvraždění celých národů a ras. Jsme stále a stále první, kdož jim při tom stojí v cestě. Bděme!

dopisy

Kdo se lépe osvědčil?

Vážená redakce!

Na tuto otázku odpovídá nečitelná šifra v 32. čísle tohoto časopisu. S vývoody tohoto dopisu lze těžko polemizovat, protože sám jeho autor vylučuje možnost, že by je pochopil někdo, kdo „není zvyklý myslet v zásadách třídního boje“. Je tam však jedna věta srozumitelná i neosvětlimským československému občanu.

„Válka, která započala útokem na Polsko, byla imperialistická, ale jakmile byl napaden SSSR, stala se mravním závazkem pro každého komunistu.“ Dovolil bych si autorovi, který zdůrazňuje, že chce napomáhati hledání pravdy, předložit několik otázek:

1. Jestliže válka, do níž šla Anglie a Francie na ochranu napadeného Polska, byla válkou imperialistickou, pak bychom stejně musili označit i válku, k níž by bylo došlo v r. 1938, kdyby oba jmenované státy byly válčili za nás. Je tedy správné, že svým postupem v Mnichově zabránily nespravedlivé válce. Či snad může zvláštní logika myšlení v zásadách třídního boje dospět k jinému závěru?

2. Okupace Československa a její následky nestačily, aby válka s Německem se stala mravním závazkem pro každého komunistu, myslícího v zásadách třídního boje?

3. Poslední otázka je rázu soukromého. V roce 1940 jsem totiž chtěl odejít do ciziny, abych mohl vstoupit do čs. zahraniční armády a v jejich řadách bojovat za osvobození Československé republiky. Na jugoslávských hranicích jsem byl však zatčen a později odsouzen pro přípravu velezrady. Po přečtení shora citované věty mám obavu, zda jsem se nedopustil nesprávnosti, že jsem se chtěl zúčastnit nespravedlivé imperialistické války. Bude pro mne dostatečnou omluvou, že nedovedu myslit v zásadách třídního boje a že podle svého primitivního rozumu jsem se vždy domníval, že cílem politické taktiky i strategie má být zájem Československé republiky a jejích občanů?

Dr Otakar Frankenberg

Náměstí Budovatelů

Pane redaktore,

dovolte, abych učinil několik poznámek k náměstí Budovatelů. Setkal jsem se v zásadě s dvojitým postojem k této záležitosti. Jednak s kladným, totiž u těch lidí, kteří pokládají myšlenku tohoto projektu za vážnou a uskutečnění hodnou, jednak se záporným v tom smyslu, že je u vládních a v této věci kompetentních činitelů předpokládána dostatečná kritičnost a rozvahata, která by zabránila nerozumnému hospodářství.

V průměrném pozorovateli musí výstavka sama a komentáře denního tisku vzbudit pocit nejistoty, není-li nebo nestane-li se náměstí Budovatelů záležitostí politickou a tím i prestižní. Byl by to ovšem nejsmutnější osud, který může dnes kohokoli a kdekoli postihnout. — Všeobecně se však o náměstí mluví a píše jako o věci méně akutní, než ve skutečnosti je.

Dnesek

Původní, již před válkou proponovaný účel náměstí — vytvoření odpovídajícího prostředí pro pomník presidenta Masaryka — pozbyl nyní jakékoli logiky přemrštěním rozlohy. Nicméně s pomníkem se dosud počítá.

Dnešní ráz projektu — asanace částí Prahy od náměstí Republiky přes Masarykovo nádraží až pod Žižkov, by byla chválným činem, ovšem ne tak provedena, jak výstavka naznačuje. Jistě existuje a bylo již navrženo více možností, jak lépe využít kapitálu potřebného k realizaci náměstí, ale místo samo nabízí prostor k vybudování nového Žižkova místo Žižkova nynějšího, nehygienického a věcně provisorního. Ovšem kamenem úrazu při navrhování větších celků ve vnitřní Praze je nesnadnost řešení komunikačních spojů. Projekt náměstí se též opírá o zamýšlené zlepšení železničních a silničních komunikací v blízkém i vzdálenějším okolí. Je pravda, že pražské ulice již velmi špatně vyhovují dnešnímu provozu a volají po radikálních změnách, ale ani velkorysosti úprav věci velmi neprospějeme. Prostorné křižovatky a složitě rondely v jádru města jsou vyháněny čerta ďáblem. Žadoucí odlehčení uliční dopravy může být dosaženo a) vybudováním podzemní dráhy, b) odstraněním příčiny přetížení, totiž rozumnou decentrací.

Náměstí Budovatelů se vším, co podmiňuje jeho uskutečnění, nese charakter vyložené centralizační škoda, že jsme si už mnohokrát řekli, že budoucí vývoj veškerého plánování i provádění bude určován snahou k decentrací. Neboť jediné tak ulehčíme přeexponovanému hlavnímu městu a co víc, připravíme nejlepší podmínky k zvládnutí hospodářského vývoje. Je tedy nevysvětlitelné, proč iniciátoři myšlenky náměstí Budovatelů nesli na jedno místo uvnitř Prahy serii budov hlavních, ústředních, generálních a jakých ještě, nedbajíce, že postupují zásadně proti smyslu dnešního plánování.

Velkorysost v projektování, zejména pak v projektování stavebním, zavazuje k největší pečlivosti a je podmíněna vytříbeným vkusem. Ačkoli je expozice návrhů označována jako „ideová“, myslím, že jí těchto podmínek nebylo poskytnuto v míře největší. Je ostatně sporné, zdali by nám, jako národu malému a dosud ne příliš bohatému, takováhle velkorysost vůbec slušela.

—mp—

O pasu a číslicích

Bylo toho již napsáno mnoho o naší přebujelé administrativě. Dá Bůh, že se snad přece dočkáme aspoň částečného zjednodušení. Pro zajímavost podávám přehled, kolik času se ztrácí a kolik peněz to stojí, než se vyřídí jeden poněkud složitější případ. Upozorňuji, že se jedná o cestu do zahraničí v zájmu občasných z oboru, ve kterém dříve výhradně vedli Němci a který chceme strhnouti na sebe, takže je nutno jednat rychle. Prostřednictvím exportu smluvy jsou již miliardové zakázky v rámci hospodářských úmluv. Pas pro vedoucího tohoto oboru má být vystaven do zemí: Polsko, Jugoslavie, Bulharsko, Německo, Holandsko, Francie.

Podle běžných předpisů je třeba opatřit:

Tištěná ž. list dvojmo s kolkem 12.— Kčs a 5.— Kčs.

- K tomu doklady: 1. domovský list,
2. křestní list,
3. osvědčení o státním občanství,
4. osvědčení o národní spolehlivosti,
5. osvědčení bezpečnostní referenta,
6. potvrzení vojenského úřadu,
7. oddací list.

Pro cestu do Holandska, Francie atd. je nutno obstarat ještě potvrzení ministerstva průmyslu o nutnosti cesty.

Po obstarání pasu je třeba žádat o visum a valuty.

Uvažujme, že hodina, věnovaná na obstarání těchto záležitostí, stojí 40 Kčs, což je pravděpodobně málo s ohledem na celkovou režii kanceláře. Počítáme pouze čas strany žádající, o straně vyřizující, která nebude stát o mnoho méně, neuvažujeme.

Začneme počítat:

	Cas v min.	Cas v Kčs	Skut. výd. v Kčs
a) Zakoupení žádosti a kolků	30	20.—	12 + 5 = 17.—
b) Vyplnění žádosti a koresp. + žádost	20+20	27.—	
c) Obstarání fotografií u fotografa	60	40.—	6 kusů 75.—
Odnesení fotografií	30	20.—	
Obstarání nového domovského listu:			5.— rekom 17.—
d) Dopis na domovskou obec	20+20	27.—	12.— kolek 5.— dopl. 23.— 20.— úř. výk.

Křestní list je k dispozici.

Osvědčení o státním občanství:

a) Nákup formulářů	30	20.—	kolky 2 + 12 + 20 = 34.—
b) Původní dopis	20+20	27.—	
c) Vyplnění	20+20	27.—	
d) Donesení na úřad	30	20.—	
e) Za tři dny vyzvednutí	30	20.—	
Dávka za úřední výkon	—	—	100.—
Osvědčení o národní spolehlivosti:			
a) Nákup formulářů	30	20.—	kolky 2 + 12 + 20 = 34.—

b) Vyplnění	20+20	27.—	
c) Původní dopis	20+20	27.—	
d) Donesení na úřad	30	20.—	
e) Za týden vyzvednutí	30	20.—	
Dávka za úřední výkon	—	—	100.—

Potvrzení bezpečnostního referenta:

a) Žádost	20+20	27.—	kolky 2+12=14.—
b) Donesení na úřad	30	20.—	
c) Vyzvednutí	30	20.—	
Dávka za úřední výkon	—	—	5+50=55.—

Potvrzení vojenských úřadů:

a) Dopis na okres. dopl. velitelství a jmenování prostředníka	20+20	27.—	rekom. 5.—
b) Obstarání prostředníka	20	15.—	odpověď 5.—

Oddací list je k dispozici.

Předání všech dokladů osobně na ředitelství NB

	60	40.—	
Poněvadž se jedná o Moravu, je celá záležitost zaslána do Brna. Asi za 12 dnů dojde vyzva, aby se dotýčný osobně vyzvedl doklady v pasovém oddělení řed. NB v Ostravě.	60	40.—	úř. výkon 866.—
Dojiti na poštu a zaplat. poplatku	40	27.—	

Pas vystaven pouze do Jugoslavie, Bulharska, Polska a Německa. Holandsko a Francie chybí. Poněvadž v nejbližší době má být uskutečněna cesta do Holandska, odjezd je termínován, je nutno znovu žádat o doplnění tohoto nového pasu.

Voláno telef. Brno, které formalty jsou nutny, poněvadž se jedná o zcela nový, právě vystavený pas

	30	20.—	64.—
Odpověď: Znova dvojmo žádost s kolky, potvrzení min. průmyslu o nutnosti cesty a pas vrátit.	40	27.—	kolky 2 + 12 + 20 = 34.—
Nákup žádosti dvojmo			25.—

s fotografií

Dopis na řed. NB v Brně s vlož. pasem

	20+20	27.—	expres rek. 14.—
--	-------	------	------------------

Dopis na gen. řed. do Prahy s vlož. dopisem pro min. průmyslu

	30+30	40.—	rekom. 5.—
--	-------	------	------------

Telef. dotaz v Brně, zda pas došel

	30	20.—	tel. 24.—
--	----	------	-----------

Telef. dotaz v Praze, zda dopis došel

	30	20.—	tel. 38.—
--	----	------	-----------

Mezitím vyřizovány formalty a visem:

3X vyplněn holandský dotazník

	60+60	80.—	
--	-------	------	--

Dopis pro gen. ředitele

	20+20	27.—	5.—
--	-------	------	-----

V Praze opatření potvrzení z ml. ministerstva průmyslu

	180	120.—	5.—
--	-----	-------	-----

Odesláni do Brna

Náhodná služební cesta do Prahy, kde opět urgováno vyřízení

Voláno z Prahy řed. v Brně, kdy pas odesel

	30	20.—	tel. 36.—
--	----	------	-----------

Sděleno, že doklady došly, avšak vyřízení potrvá 3 dny (mezitím nečle), takže zjištěno, že do daného termínu nebude pas vyhotoven. Rozhodnuto, že z Prahy dotýčný zajede přímo do Brna osobně a vše na místě projedná. Bylo na to třeba o 1 noc a 1 den prodloužení služ. cestu, t. j.

	480	320.—	jízdné 564.—
--	-----	-------	--------------

diety 275.—

Poplatky za úřední výkon

Odesláni pasu do Prahy

			exp. rek. 18.—
--	--	--	----------------

Při tom bylo nutno volat Prahu, min. vnitra o povolení

			tel. 56.—
--	--	--	-----------

Dávka za vydání povolení

			24.—
--	--	--	------

Znamená to, že rozšíření pasu o Holandsko a Francii potřebovalo 18 hodin pracovního času a stálo 721 Kčs na ztraceném čase a 1685 Kčs na poplatcích a vydání.

Celkem celé vyřízení spotřebovalo 32 hodin pracovního času a stálo 4340 Kčs.

Celkové časové rozpětí od prvního dopisu do posledního bylo 6 týdnů.

Cesta do Holandska letadlem trvá tři hodiny, vlastní jednání v Holandsku trvalo i s prohlídkou závodů 3 dny.

Uvažujeme-li nyní ještě, jaký aparát byl v chodu na ředitelství NB v Ostravě, Brně, min. průmyslu v Praze, min. vnitra v Praze, gener. ředitelství kovoprůmyslu, který není zaučtován, zatímco se nám hlava. Poněvadž se jedná o služební cestu úředníka národního podniky, jsou všechny ty kolky a dávky za úřední výkony znehodnocováním potřeštěného papíru.

Smávali jsme se Němcům, že se utopí v papíru. Ale co jsme si zavedli my, to by ani těžkopádní Němci nedokázali. Je už nejvyšší na čase, aby se ve vládě ujal řešení těchto otázek a prosadili zjednodušení řízení ve všech oborech. Ušetří se tím spousta peněz poplatníky, spousta času, který může být rozhodně užitečněji využit, než vyplňováním dotazníků a čekáním na chodbách, a získají se i nové pracovní síly, které nám chybějí na všech stranách.

A právě tak se úřaduje ve všech oborech naší státní správy. Zkusme to s automobilem, chťejte něco postavít, chťejte mít v pořádku dané nebo se přestěhujte do pohranicí a začněte vyjednávat s fondem národní obnovy.

Je velké nebezpečí, že naše lidově demokratická republika začne na úřadování.

Chi

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

Jaroslav Colman Cassius:

ZAVOLEJ

*Bolesti, věz, i hřbitov odpovídá
a jména hrobů mluví za něme.
Ozvěna jména ztraceného vydá
svědectví lásky ztracené.*

*Zavolej jméno, které neporání,
jako bys na psa zavolal,
ozvěna snad ti vrátí s druhé
strany
domova blízkou dál.*

*Tam s druhé strany jít
kokrhaní
zní jako dítě přes ten černý les
a v odpověď, která snad
neporání,
tam štěká pes, náš Cikán,
věrný pes.*

*Zavolej jméno, jméno čehokoli
tam na té straně, psa neb
člověka,
máš rána krvácí, máš bolest
boží,
když věrnost štěká aspoň
zdaleka.*

Ze sbírky »Zelezná košile«

**Smyslem, posláním umění není jen a jen krásno. Smyslem
bývá i vesmíru také není jen krásno, ale krásna, v nich obsa-
žená, nemůže být nikdy lidskou bytostí cele a konečně
obsáhnuta.**

JOSEF ČAPEK

(z knihy Psáno do mraku)

NOVÉ KNIHY

HYMNUS NA JIŽNÍ ČECHY

Ladislav Stehlík: „Země zamýšlená“. Vyšlo v nakladatelství Fr. Borový v Praze.

Lyrík Ladislav Stehlík vydává pozoruhodnou knížku o jižních Čechách, která bude klíčem k jeho osobnosti i k jeho dílu. Od své první sbírky byl Stehlík horoucím milencem jižních Čech, jeho lyrika byla tímto krajem prosáklá skrz naskrz, odhalovala neustále jeho nové podoby a vůbec mu byly jižní Čechy a jsou nevysslovitelným mysteriem, které bude luštit po celý život. Neboť jen tehdy může psát verše, když objeví na tváři tohoto kraje nový rys, který ho aspoň kou-

sek posune k pravdě a smyslu zamýšlené země jihočeské. Ulpění na tomto kraji je u Stehlíka fanaticky výlučné. I on soudí, že básník může poznat svět, život a sám sebe, jen když pozná kraj svého srdce — není pro něho jiné cesty. Kdo si přečte necelých čtyři sta stran „Země zamýšlená“, pochopí rázem — nebylo-li mu to zjevno už dávno z jeho lyriky — že Ladislav Stehlík nepsal poesii venkovského kraje z konjunkturalních či módních důvodů, jak to činilo mnoho básníků v době, kdy se ohlásila v literatuře vina Blut und Boden, že pro něho jižní Čechy znamenají jediné možnou základnu lidskou i básnickou. Kdyby mohl sto dalších let sem chodit, pořád by objevoval no-

vé a nové znaky a pořád by prohluboval rysy tváře jižních Čech.

Stehlík se dobral o jihočeském kraji poznání celistvého a úplného. Přečtete-li, co všechno snesl do čtyř stovek nahuštěných stránek, kolik nových objevů tu učinil, jak jemně odstínil do nejmenších podrobností své kraje a města, poznáte, že tu Stehlík uložil své privatisimum, že se tu vyznal ze své celoživotní lásky, která lety neubývá, ale roste. Nic mu v těchto krajích není neznámého. Píše o Blatné, Prácheňsku, o Horažďovicích, Strašín, Kozlovu, Kladrubech, o Sudoměři, Velharticích, Volyni, o Písku, Vodňanech, Stožlcích, Netolcích, Č. Budějovicích, o Hluboké, Rožmberku, o Rámově, Trhových Svinech, Jindřichovu Hradci, Pacově, o Milevsku, Červeném Kostelci atd., atd., jeho pohled zabírá tedy zhruba celé jižní Čechy a je to pohled věducci i lyricky okouzlený, intuitivní i vědecky dokumentární. Každoročně i několikrát pro-

Ladislav Stehlík:

ROŽMBERK

Stojím pod hradem v městěku stejného jména. U gotického kostela na náměstí zlatí odpolední slunce statui svatojanskou mezi akáty, kamenná kašna šplouná, děti si hrají na honičku kolem kolotoče, a já obhlížím staré domy, jejichž zařazené německé nápisy obnažil děšť. Vitava tiše plyne mezi vrbovím, odrážejíc ve svém zrcadle staré podhradí, které tu stálo mnohem dřív než sám hrad. V letech 1362 mělo už městské právo od Jindřicha Rožmberka a krásná gotika trojlovního kostela, vystavěná až v druhé polovině patnáctého věku, se honosí nejpůsobivější gotickou klenbou v celých Čechách. Zakladatele připomíná erbovní červené růže v poli stříbrném. Sanktuarium, sedlé — to nepřekvapuje, jsou jiné krásnější; na oltářním obraze vidíme Marii korunovanou anděly, pod níž se modlí svatí ochránci naší vlasti.

Přibitá kančí hlava na hradních vrátech vyvolá jistě vzpomínky lovů v zdejším lesích a uvede nás na nádvoří k vysoké kašně a gotickému rytíři, nad ní zkamenělému. Za lipami se chmuří na výšině osamělá kulatá věž s ochozem podepřeným krakorcí, jež tu zůstala po přestavbách z prvotního opevnění.

Ne, nesetkal jsem se ještě nikde s kastelánem tolik milujícím „svůj“ hrad, jako tady na Rožmberku. Vida upřímný zájem, světuje všechny své znalosti, získávané léta s velikou láskou a ty chtě nechtě je musíš obdivit. To není řemeslné provázení — tady je ti nabídnuto mnohem víc: lidské srdce.

Bezpečně vyjmenuje všechny účastníky křížáckých válek, jejich portréty shlížejí s obou stran chodby a ty vidíš Bohumíra z Bouillonu a jeho bratra Balduina, krále Richarda Lví Srdce, Svatého Ludvíka, a mezi rytíři, jejichž jména už jsem zapomněl, i mlacha Petra z Amiensu, který podnítl první ozbrojenou výpravu do Svaté země.

Ještě pohled na dvě krásné obrazové renesanční alegorie vědy a umění — a teď ztiš dech, neboť vcházíš do divého pokoje Bílé paní. Mně se tu jistě nezjeví jako kdysi chůvám, střežícím v kolébce „mláčka páne“, Petra Voka. Tady naposled zmizela ve zdi, na téměř místě, kde dospělý vladař nalezl velký poklad, právě když jej nejvíce potřeboval. Sugesce místa působí okamžitě a intenzivně. Neodoláš, musíš se podívatí barevnými tabulkami arkýřového okna, spájenými cínem — z něhož zelenavé světlo stromů ladí celou síň do tónu přítulného, zatím co řeka,

dole tekoucí, citlivě podmalovává svou vágní hudbou tu zvláštní intimitu ticha, v níž se tak dobře daří snům. Táflovaný strop s erbovním růže planě, židle, na nichž usedala, sníc — Bílá paní! Jako bych slyšel její krok a dech — ale kdo ji tu namaloval s tou podivnou hůlkou, kterou do písku píše tajemná znamení jako kouzelnice? Se stěn shlížejí dva poslední Rožmberkové „po meči“ — pan Vilém, opatrný hospodář, který tak dlouho si vybíral mezi cizími nevěstami, až ani čtvrtá z nich, tentokrát českého rodu, ho neobdařila dědicem — a dále Petr Vok (poslední z nich), jenž zemřel v Třeboni, také bezdětek.

Což pak ta zakyslá, vystydá Kateřina z Ludanic, s níž se kající tak pozdě oženil, mu mohla jímho nabídnout než milostný púst a přívazek zlata? Věřím, trochu suchá kost po tom hýřivě prudkém mlování tam na Bechyni.

Musela to být skutečně „fraucimor lincá“, ona kyprá Rožmberkova, jejíž zdravé půvaby přenesl na plátno štětec Škréttův. Myslíš rovnou na Mánesa, jak je to citlivě a milostně namalováno! Kupeckého „Loutnísta“, italská Madona ze sien-ské školy čtrnáctého století a vzácný, řezaný kříž z kláštera athoského v Recku, na němž si můžeš spočítati všech čtyřicet devět světců, jsou u-

měleckými vzácnostmi, jaké neuvidíš jinde. A zase kaseto-vé stropy, pamatující Rožmberky, a dál kopie Rubensova obrazu, z které se dívá na tebe ten, jenž dovedl vítězné císařské vojsko až na Blou horu.

Karel Bonaventura de Longueval hrabě Buquoy!

Sedí hrdě na vzpínajícím se koni, opřený o vojevůdcovskou hůl a pod ním zřít v dálece dramatickou chvíli bitvy bělohorské. Po Janu Zrinském, synu obránce Sigetu a po Švambercích, které postihla konfiskace, byl dán rožmberský hrad i s jinými panstvími za odměnu tomuto cizinci, jehož příchod do země znamenal naší národní katastrofu.

Jeho válečná korouhev do-dnes pyšně stojí vztyčena v hradní zbrojnici vedle zástavy rožmberské i husitských cepů. Ku podivu, na rozloučenou ti přináší kastelán ukázkati skleněný pohár z roku 1609, na němž je namalována Žižkova hlava. Jistě ne náhodou...

Mysli si co chceš o Rožmbercích, ale z jejich kanceláři vycházejí listy, psané jenom našim materštinou — a podivné myšlenky o spravedlnosti dějin tě provázejí z tohoto buquoy-ského sídla, do něhož se už žádný Buquoy vrátit nemůže.

Z právě vyšlé knihy »Země zamýšlená«.

cházívá tudy Stehlík, aby nahradil starší neúplné poznání těchto krajů poznáním hlubším, deroucím se k pravé podobě a smyslu kraje a nikdy není hotov s touto prací. Stehlíkův lyrický ruralismus má tedy pravě a pevně kořeny, není náladový, naopak je založen na nejúplnější empirii přímo vědecké, ale je ovšem doplňován básnickou intuicí, která dovede občas postihnout přímo a bez jakýchkoli berliček jádro celého kraje. Jsou chvíle, kdy si je Stehlík vědom, že krásu a duchovně fludum kraje nedovede ani postihnout svým orgánem — abstraktní řečí — a kdy chápe, že jen ve stavu milosti skoro náboženské se jím může přiblížit.

Nuže, jak kreslí Stehlík tuto zamyšlenou zemi? Především jako celek duchový. Stehlík cítí v těchto krajích nepřetržitou souvislost času, která se neroztrátila ani sebevětšími otřesy — v této krajině cítí stále průsečík dvou časových rovin — minulosti a budoucnosti a cítí, jak hluboce je kraj zaklíněn do proudu času. Stehlíkův postup se diametrálně liší od starších kreseb kraje, které tak často nedovedly z něho podat nic jiného, než vnější popis. I Stehlík dovede kraj nazít vizuálně, ale nikdy neustrně na tom zrakovém vjemu. Kraj je mu entita duchová, kterou formovala celá minulost nesčetnými akty lidské lásky, vášně a tvorby, a celá ta minulost, posvěcená velkými osobnostmi a jejich dílem, je jakoby rozlita v těchto scenériích a tvoří její duchovou podstatu. Stehlík prokresluje krajinu jako časoprostorové kontinuum a na tom časovém elementu mu záleží nejvíce. Načrtne pravidelně vnější obrys kraje a už hrne před oči předhistorii i historii toho kterého místa, husitské boje a rozmach české síly revolucí uvolněné zvláště často přispívají k modelaci kraje. A pak s vědomostmi polyhistora předvádí všechny duchové síly, které se tu uplatnily. Od Stitného, Husa, Chelčického, Žižky, Krčína až po Tyla, Koubka, Čelakovského, Jablonského, Heyduka, Nerudu, Stroupežnického, Holečta, Klostermanna, Zeyera, Sovu, Šrámka, Horu, Weimera a mladší a k tomu celé plejady výtvarníků a hudebníků předvádí jako duchovou vrstvu celých krajů — nic neopomeně, nic podstatného mu neujde. Stejně jako je Stehlík i v lyrice básníkem, jenž promítá vizuální obraz města jeho duchovým smyslem, dovede i v těchto prosaických obrazech znásobit vnější krásu kraje jeho duchovou nadstavbou, kterou předvádí občas jako realitu vrstevnatou. A stejně jako v jeho slabších lyrických číslech nacházíme občas obě složky plně neproniknuté, i v „Zemi zamyšlené“ najdete partie, kdy ta duchová esence převažuje nad jevovou realitou. Tehdy si říkáte, že básník má milovat realitu víc než její smysl, po-

něvaž vám náhle nějak zakolísa před očima celý kraj. Nejsou časté tyto stránky, ale jsou tu. Zde je nebezpečí, ohrožující tohoto básníka, jenž tak často přelévá do svých versů výtvarnické dojmy a žije vůbec víc ve světě hotových hodnot než v přímém životě.

Stehlík zazpíval prosaický hymnus na jihočeský kraj a je to dílo až marnotratně bohaté na přímé i nepřímé poznání. Všimněte si, kolik nového literární-historického materiálu objevil lyrik ve své knížce, jak nově odhalil tu mládí Sovovo s prvou láskou a rodninou křesl, které ho hluboce ovlivnily, vzpomeňte na šrámkovské objevy, vzpomeňte na mnoho britských portrétů básníků a malířů, a pochopíte, že tyto stránky psal opravdu poučený a plně rozumějící básník, znásobený historikem a kritikem. V době, kdy se k nám ze všech stran zase hrnou cizí koncepce duchové i formální, je radostno si přečíst tuto bohatou knihu, která ukazuje, jak je nutno znát kraj s největší možnou podrobností, nežli básníku kraj požehná. G.

Přetiskáno z Národního osvožen.

Dr Ladislav Štorkán:

ČESKÁ KNIHA O AMERICKÝCH DĚJINÁCH

Prosloveno v kulturní hlídce Čs. rozhlasu 14. listopadu 1947.

V dnešní době, kdy Amerika jako mocnost, spoluvytvářející nový světový mír, je středem pozornosti a zájmu ostatního světa a tedy i nás, začíná vycházet v nakladatelství Borový v Praze hospodářský a politický přehled dějin Spojených států. Tímto svazkem navazuje nakladatelství Borový znovu na dobrou tradici své předválečné sbírky „Kniha dalekých obzorů“, která obohatila českou literaturu netušenými obrazy vzdálených krajů a zajímavými pohledy do vědy a historie. Uvedme jen vyprávění Eskimo Welzla o životě na Zlatém severu, knihu Jiřího Dáněse „Tři léta při Tichém oceánu“, Westawayovy „Objevy bez konce“, Neumannovu „Francouzskou revoluci“ nebo Bassovo „Čtení o r. 1848“.

Nový svazek sbírky, o kterém dnes referujeme a který vyjde v 16 sešitech, má název „Spojené státy americké“ a jeho autorem je Jaromír Matoušek. S osobou autora nemusíme, zvláště posluchače rozhlasu, podrobněji seznamovat. Znají ho jako rozhlasového hlasatele, ač jeho předválečnou komentátorskou činnost v krátkovlnném vysílání pro Ameriku mohli spíše ocenit posluchači v zahraničí. Matoušek studoval v Spojených státech na Rollins College na Floridě americkou literaturu, hospodářství a politiku, a to právě v době velkého státnického úsilí presidenta Franklina D. Roosevelta o hospodářskou a sociální obrodu Spojených států. Z této doby

pocházejí také čtyři drobnější autorovy studie o životě a díle amerických presidentů Jeffersona, Jacksona, Lincoln a Theodora Roosevelta. Jako stálý spolupracovník někdejších Lidových novin uveřejnil řadu zajímavých článků a pronikavým průhledem do amerického života. Je proto přirozené, že k napsání dějin Spojených států přistupoval Matoušek s důkladnou znalostí historického i politického materiálu a že ve své knize rozvinul nejen dějinný sled událostí, ale i jejich příčiny.

Matouškova kniha má pět velkých kapitol. Prvé líčí vznik Spojených států z jednotlivých a neorganizovaných anglických kolonií v jednotný státní celek, a problémy, se kterými se mladý stát při svém vzniku setkával a s nimiž musel bojovat. K důkladnému osvětlení povšechné situace, za které Spojené státy vznikly, popisuje autor i dobu předrevoluční, všimaje si podrobně kolonizačního úsilí i jiných evropských národů, Francouzů, Holanďanů a Švédů, jejichž podíl na historii amerického kontinentu je veřejnosti méně znám. Druhá kapitola pojednává o úsilí amerického národa o politickou jednotu. Autor si všimá všech ústředních problémů života, které tuto jednotu ohrožovaly, především územního vzrůstu z přímořské oblasti při Atlantickém oceánu postupně až na celou plochu severoamerického kontinentu. Dále popisuje problémy, které do jisté míry charakterizují toto období, totiž spory o Národní banku a celní tarif, odstředivé snahy Jihu a otázku černého otroctví.

Další kapitolu věnuje Matoušek popisu velkého hospodářského rozmachu Unie od počátku její existence až do dnešních dnů. Podrobně se zabývá četnými převratnými vynálezy i rozvojem jejich praktického uplatnění, kterými vyhrávaly Spojené státy velmi často rozhodující zápas ve světovém hospodářském soutěžení. A právě díky této technické a průmyslové převaze stávají se Státy stále zřetelněji jednou z vedoucích mocností a překračují rámec svých kontinentálních rozměrů. Rozšiřují se o Aljašku, o země ve střední Americe a v Tichomoří. Nejcenějším přínosem pro pochopení amerických dějin je však kapitola

čtvrtá, ve které se mluví o politických poměrech a vládní soustavě americké. Tři oddíly této kapitoly pojednávají o ústavě a všech jejích částech, o skutečné činnosti vládní (kongres, president, nejvyšší soud) a o politickém životě v praxi, na příklad jak se volí president, jaká je organizace a funkce vedoucích stran demokracie a republikánů. Čtenáře bude zajímat, že Spojené státy měly ve své historii i mnoho stran třetích, které však bez větší podpory veřejnosti zanikly. Tuto kapitolu uzavírá stať o odborových organizacích a sociálních poměrech.

Závěrečná část knihy je věnována Americe Franklina D. Roosevelta. Je to vyčerpávající přehled všech akcí, ke kterým dal tento president popud k ozdravení amerického hospodářského a sociálního života. Autor tu rozlišuje akce domácí (New Deal, Akce národní obrody), akce mezinárodní (všestranná podpora mocností, bojujících s Německem) a konečně přehled celé účasti Spojených států ve druhé světové válce. Nás bude zvláště zajímat záznam o válce s Japonskem, kdy autor má příležitost pohovořit o vztahu Spojených států k Japonsku a Dálnému Východu vůbec.

Cenným doplňkem knihy je řada dodatků zahrnujících přehledy významných politických dokumentů z americké historie, seznam amerických presidentů s jejich životopisnými daty, přehledy jednotlivých unijských států, chronologický přehled událostí amerických dějin, jmenné rejstříky atd. Text doprovází a osvětluje přes 200 originálních fotografií, zvláště zaslaných pro toto vydání knihy oficiálními americkými institucemi, jako je kongresová knihovna ve Washingtonu, ministerstvo války, ministerstvo námořnictva, Panamerická unie, newyorské museum a pod.

JAK BUDE ZÍTRA?

Plaková výše nad Atlantikem.
U nás chladno, mlhy, deště, kašel, rýma
Připravte si

Lesněnky

Dr Frant. Nečásek.
meteorolog.